

OSTVARIVANJE PRAVA MANJINA

INTEGRACIJA ILI SUKOB I PODJELA?

интеграција или сукоб и подјела?

CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

EUROPSKA UNIJA
ULAGANJE U BUDUĆNOST

MINISTARSTVO
RAZVOJA
LJUDSKIH
POTENCIJALA

STRUKTURNI I INVESTICIJSKI
FONDOVI

Projekt "Neka se i glas građana čuje"

Projekt je sufinancirala Europska unija u sklopu Europskog socijalnog fonda
Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

Dodatne informacije:

Ovaj projekt provode:

Centar za mirovne studije
A: Selska cesta 112a, 10000 Zagreb
t: 01 / 4820094
e: cms@cms.hr
www.cms.hr

Institut za javne financije
A: Smičiklasova 21, 10000 Zagreb
t: 01/ 4886 444
e: ured@ijf.hr
www.ijf.hr

Institut za
javne financije

Srpsko narodno vijeće
A: Gajeva 7/1, 10000 Zagreb
t: 01/ 4886 376
e: ured@snv.hr
www.snv.hr

Centar za mlade Dalj
A: Bana Josipa Jelačića 12, 31226 Dalj
e. oljaa.bojan@gmail.com

Kontakti relevantnih institucija iz sustava upravljanja EU fondovima:

Ministarstvo regionalnog razvoja i EU fondova
www.mrrfeu.hr
fondovi@mrrfeu.hr

Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva
www.zaklada.civilnodrustvo.hr
zaklada@civilnodrustvo.hr

Ured Vlade Republike Hrvatske za udruge
www.uzuvrh.hr,
info@uzuvrh.hr

Za više informacija o EU fondovima - www.strukturnifondovi.eu

Projekt "Neka se i glas građana čuje"

Projekt je sufinancirala Europska unija u sklopu Europskog socijalnog fonda – Ulaganje u budućnost

Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Centra za mirovne studije.

Stajališta izražena na ovom izlošku ne odražavaju nužno stajalište Ureda Vlade Republike Hrvatske za udruge.

OSTVARIVANJE PRAVA MANJINA

INTEGRACIJA ILI SUKOB I PODJELA?

интеграција или сукоб и подјела?

CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

Naslov: Ostvarivanje prava manjina: integracija ili sukob i podjela?

Izdavač: Centar za mirovne studije, Selska cesta 112a, 10 000 Zagreb

Autorice i urednice: Ela Naranđa, Petra Jurlina, Mirjana Mikić

Istraživački tim: Ela Naranđa, Petra Jurlina, Mirjana Mikić

Analiza podataka: agencija Target i Centar za mirovne studije

Tisak i uvez: Copyservis, Selska 93, 10 000 Zagreb

Naklada: 60

Zagreb, 2015.

Sadržaj

1. Uvod
2. Ostvarivanje prava manjina: integracija ili sukob i podjela?
3. Pozadina teme
  - 3.1. Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma pripadnika nacionalnih manjina
    - 3.1.1. Primjer uvođenja dvopismenosti u Vukovar
    - 3.1.2. Dvojezičnost i dvopismenost u ostatku RH
    - 3.1.3. Prava nacionalnih manjina u drugim europskim državama
4. Plenum
  - 4.1. Pitanja malih grupa postavljena na Plenumu
5. Rezultati ankete agencije Target
  - 5.1. Mnijenje prije i nakon deliberacije
    - 5.1.1. Stavovi o nacionalnim manjinama
    - 5.1.2. Stavovi o pravima nacionalnih manjina
    - 5.1.3. Stavovi o dvopismenosti i ćirilici
    - 5.1.4. Stavovi o hrvatskom i srpskom jeziku i pismu
    - 5.1.5. Stavovi o regulaciji prava nacionalnih manjina
  - 5.2. Stupanj informiranosti sudionika prije i nakon deliberacije
  - 5.3. Evaluacija skupa od strane sudionika
6. Zaključci i preporuke

1. Uvod

U okviru projekta „Neka se i glas građana čuje / *Polling voices - Citizens debate and advocate for sustainable social change*“ Centar za mirovne studije (CMS) je proveo drugu deliberacijsku raspravu u Hrvatskoj održanu 11. i 12. listopada 2014. na Krku. Partneri u provođenju druge deliberacijske rasprave bili su Institut za javne financije, Srpsko narodno vijeće i Udruga mladih Dalj, vanjski suradnici sa Sveučilišta Stanford te prof. Ana Matan s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu.

Model deliberativnog javnog mnijenja (*deliberative polling*) razvijen je od strane Centra za deliberativnu demokraciju (Sveučilište Stanford, SAD) te do sada proveden u preko deset zemalja u svijetu. Metoda predstavlja pokušaj da se istraživanja javnog mnijenja i rasprave u kojima sudjeluju građani koriste na nov i konstruktivan način. Ona uključuje građane birane kao reprezentativni uzorak u rasprave o važnim političkim pitanjima, a ključni moment je da osim rasprave građani dobivaju stručne informacije o pitanju o kojem se raspravlja te političke poglede svih zainteresiranih strana. Građani koji sudjeluju u raspravama okupljaju se tokom jednog vikenda, te sa stručnjacima i političkim liderima raspravljaju o zadanoj temi i donose zaključke. Cilj metode je pokazati da kada građani imaju dovoljno informacija i prilike razmijeniti mišljenja, donose zaključke koji nisu isključivo bazirani na ideološkoj ili iracionalnoj podlozi, već da mijenjaju mišljenje i stavove u odnosu na činjenice koje im se predoče i objasne.

Tema prve deliberacije koju je CMS organizirao u Tuhelju bila je (tada) novi prijedlog Zakona o radu.

Tema druge deliberacije, o kojoj govori i ovaj *policy paper*, odnosila se na prava manjina u Republici Hrvatskoj. Osnovno pitanje koje se deliberacijom htjelo odgovoriti je – izazivaju li prava manjina u Hrvatskoj sukob i podjele ili pozitivno utječu na integraciju?

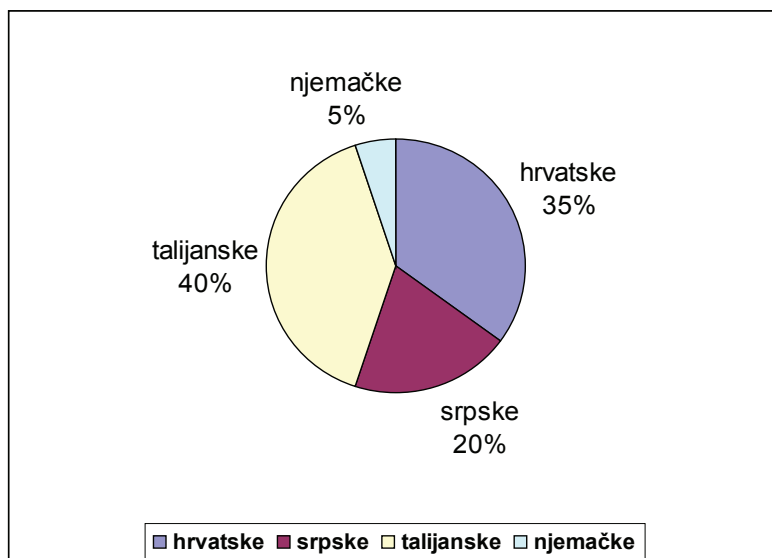
S obzirom na podjelu i redovite ekscese u hrvatskom društvu kroz 2013. i 2014. godinu oko teme postavljanja ploča s ćiriličnim natpisima, činilo nam

se neobično važno da organiziramo raspravu o temi dvopismenosti.

Sudionike (njih 22) za deliberaciju je prigodnim uzorkom iz četiri hrvatske županije - Istarske, Vukovarsko-srijemske, Primorsko-goranske županije i Grada Zagreba, birala agencija za ispitivanje javnog mnijenja Target. Razlog za odabir upravo ovih županija je brojnost nacionalnih manjina u njima i drukčiji društveno-politički konteksti uzrokovani različitim povijesnim pozadinama. Shodno tome, radi se i o različitim položajima i ulozi tih manjina u hrvatskom društvu.

Sudionici su bili sljedećih socio-demografskih karakteristika: prosječne dobi 32 godine (raspon godina starosti od 17 do 60); 66,7% uzorka su činile žene, a 33,3% muškarci. Također, velika većina ispitanika, njih tri četvrtine, se smješta na politički centar, 15% su lijevog, a 10% sudionika sebe identificira kao desni dio političkog spektra. Obrazovna struktura je sljedeća: otprilike desetina ispitanika ima završenu samo osmogodišnju školu, petina stručno obrazovanje, dok 40% ispitanika ima završen neki oblik srednjoškolskog obrazovanja. Završen fakultet ili drugo obrazovanje koje podrazumijeva visoku ili višu stručnu spremu ima 30% ispitanika.

Za potrebe ove deliberacije formiran je prigodni uzorak po nacionalnoj pripadnosti tako da su uz osobe hrvatske nacionalnosti pozvani predstavnici srpske, talijanske i njemačke nacionalne manjine. U konačnici uzorak se sastojao od 35% pripadnika hrvatske, 20% srpske, 40% talijanske i 5% njemačke nacionalnosti.

Nacionalna pripadnost sudionika deliberativnog skupa

Obzirom da na stavove ljudi uvelike utječe njihovo okruženje, upitnikom je propitivana i snaga socijalnih veza s pripadnicima drugih nacionalnosti kako u obitelji, tako i po liniji prijateljstva. Tako četvrtina sudionika ima osobe druge nacionalne pripadnosti u užoj obitelji, četvrtina samo u široj, a 48% nema pripadnike druge nacionalnosti u svojoj obitelji. Analiza prijateljskih odnosa pokazuje da 70% sudionika ima u užem krugu prijatelja druge nacionalnosti nego što su oni sami. Po vjeroispovjesti 70% sudionika izjašnjavaju se kao pripadnici rimokatoličke vjere, 13,6% pravoslavne, a 9,1% je ateista. Većinu uzoraka čine pripadnici talijanske i hrvatske nacionalnosti koji uglavnom pripadaju rimokatoličkom kulturnom i vjerskom krugu, te je njih 64% odgovorilo u ispitivanju da nema pripadnike druge vjeroispovijesti u svojoj široj ili užoj obitelji.

2. Ostvarivanje prava manjina: integracija ili sukob i podjela?

Organizatorice deliberativnih rasprava iz Centra za mirovne studije svaki puta izabiru temu za deliberaciju koja je u tom trenutku „vruća“ u hrvatskom društvu, temu oko koje postoje prijepori u javnosti. Ovu godinu je zasigurno obilježila ćirilica i postavljanje dvopismenih ploča u Vukovaru te podjela društva na dva djela – one građane i građanke kojima natpisi / ploče na oba pisma ne smetaju i te oni koji pozivaju na mijenjanje zakona i Ustava, odnosno uvođenja kategorije posebnog pijeteta za, u ovom slučaju grad Vukovar, koja bi kroz zasad neutvrđen period onemogućila pismo koje nije latinično na javnim mjestima u tom gradu.

Činjenica da je upravo ova tema držala javnost u fokusu toliko dugo i izazvala burne emocije s obje strane pokazuje kako u Hrvatskoj ni 24 godine nakon završetka sukoba nisu „zaliječene sve rane“, nije uspostavljen dijalog, a egzistencijalni problemi izbijaju na površinu kroz agresiju prema „drugome“.

Sve je vidljivija nacionalna homogenizacija dijela populacije, snažno isticanje nacionalnog identiteta, ekstremizacija stavova i djelovanja te bipolarizacija društva. Nacionalni, a time i vjerski identitet, postaje sredstvo za mobilizaciju stanovništva protiv „nečega“ ili „nekoga“, strah od „drugoga“, a nerijetko politički akteri koriste emocije i proživljene traume za ostvarivanje svojih ciljeva.

S druge strane, trenutna vlast, neke nevladine organizacije koje se bore za ljudska prava i europska tijela i institucije inzistiraju na poštivanju Ustava i zakona, tvrdeći da tako brane jednakost, poštivanje ljudskih prava i prava manjina. Na legislativnoj razini manjinska prava u RH zaista jesu dobro uređena i većinom se poštuju – manjine ostvaruju pravo na korištenje manjinskog jezika, pravo na dokumente na manjinskim jezicima, postoji i Ustavni zakon o pravima manjina, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih

manjina čija je Hrvatska potpisnica i Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima koju je Hrvatska također potpisala, no problem ćirilčnih ploča u Vukovaru je pokazao da legislativa ponekad ne može biti alat koji će riješiti probleme prošlosti i dovesti do kakvog-takvog zajedničkog života različitih etno-konfesionalnih skupina na području s iskustvom rata.

Da bismo uvidjeli koliko je moguće pomiriti dvije suprotstavljene strane u društvu, je li moguć konsenzus i kakav bi on bio te na kraju kakva bi opcija i rješenje bilo prihvatljivo za većinu građanki i građana oko manjinskih prava i dvopismenosti, organizirana je deliberativna rasprava pod nazivom: „Ostvarivanje prava manjina: integracija ili sukob i podjela?“

3. Statistika

U europskom kontekstu ljudska prava i prava nacionalnih manjina definira Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i Europska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima koje je sastavilo i prihvatilo Vijeće Europe. Republika Hrvatska je potpisnica oba dokumenta te ima i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina donešen u prosincu 2002. godine, Ured za ljudska prava i nacionalne manjine Vlade RH, Vijeća nacionalnih manjina, unutar Hrvatskog sabora djeluje Odbor za ljudska prava i nacionalne manjine, a postoji i Ombudsman - pučki pravobranitelj koji se bavi zaštitom ljudskih i manjinskih prava.

Prema Ustavu RH nacionalna manjina skupina je hrvatskih državljana čiji su pripadnici tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja. U Ustavu RH su nabrojane 22 manjine: Srbi, Česi, Slovaci, Talijani, Mađari, Židovi, Nijemci, Austrijanci, Ukrajinci, Rusini i drugi, koji su njezini državljanjani, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava.

Republika Hrvatska osigurava ostvarivanje **posebnih prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina, između ostalog služenje svojim jezikom i pismom, privatno i u javnoj uporabi, te u službenoj uporabi.** Zakone (organski zakoni) kojima se uređuju prava nacionalnih manjina Hrvatski sabor donosi dvotrećinskom većinom glasova svih zastupnika.

Popis iz 2011. godine pokazuje da u Hrvatskoj živi 4 284 889 stanovnika - **udio Hrvata u nacionalnoj strukturi stanovništva je 90,42% odnosno 3 874 321**, Srba 4,36% odnosno 186 633, Bošnjaka 0,73%, Talijana 0,42%, Albanaca 0,41%, Roma 0,40% odnosno 16 975 (iako se ne zna njihov točan broj), dok je udio ostalih pripadnika nacionalnih manjina pojedinačno manji od 0,40%. Ni jedna manjina u RH osim srpske ne doseže niti 1% udjela u ukupnom broju stanovnika. Udio osoba koje su se regionalno izjasnile jest 0,64%, a osoba koje se nisu željele izjasniti jest 0,62%. **Udio pripadnika nacionalnih manjina 2011. godine iznosi 7,67% odnosno 410 568**, dok je u Popisu 2001. iznosio 7,47% odnosno 331 383, a 1991. 14,91% odnosno 713 311 stanovnika.

3.1. Ravnopravna službena upotreba jezika i pisma pripadnika nacionalnih manjina

Sukladno članku 12. Ustava Republike Hrvatske, u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo, a u pojedinim lokalnim jedinicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službenu se uporabu može uvesti i drugi jezik te ćirilično ili koje drugo pismo pod uvjetima propisanim zakonom.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina koji je donio Hrvatski sabor na sjednici 13. prosinca 2002. godine propisuje da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo slobodno se služiti svojim jezikom i pismom, privatno i javno, uključujući pravo na jeziku i pismu kojim se služe isticati oznake, napise i druge informacije u skladu sa zakonom.

Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma kojim se služe

pripadnici nacionalne manjine ostvaruje se na području jedinice lokalne samouprave kada pripadnici pojedine nacionalne manjine čine najmanje trećinu stanovnika jedinice lokalne ili područne (regionalne) samouprave, kada je to predviđeno međunarodnim ugovorima i kada je to propisano statutom lokalne jedinice.

Za određivanje broja pripadnika nacionalne manjine radi provođenja odredbi ovoga članka mjerodavni su službeni rezultati popisa stanovništva.

3.1.1. Primjer uvođenja dvopismenosti u Vukovar

- Gradsko vijeće Grada Vukovara na 2. sjednici održanoj 14. srpnja 2009. godine donosi Statut Grada Vukovara, u kojemu stoji sljedeće:

U skladu s odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i ovoga Statuta, pripadnici srpske nacionalne manjine imaju pravo slobodne uporabe srpskog jezika i ćiriličnog pisma u društvenom i javnom životu, te u službenoj komunikaciji u javnim poslovima iz samoupravnog djelokruga Grada Vukovara.

- Popis stanovništva 2011. godine, stanovništvo po narodnosti u Gradu Vukovaru:

Ukupno 27 683 stanovnika,

Hrvati 15 888,

Srbi 9 654.

U Gradu Vukovaru, prema rezultatima Popisa stanovništva 2011. godine, pripadnici srpske nacionalne manjine čine 34,87 % stanovništva Grada Vukovara, te slijedom toga ostvaruju pravo na uporabu srpskog jezika i ćiriličnog pisma na području Grada po sili zakona.

- Gradsko vijeće Grada Vukovara na 2. sjednici održanoj 4. studenoga 2013., donosi Statutarnu odluku o izmjenama i dopunama Statuta Grada Vukovara, u kojoj stoji sljedeće:

U Statutu Grada Vukovara u članku 2. iza stavka 1. dodaje se novi stavak 2. koji glasi: „Područje Grada Vukovara mjesto je posebnog pijeteta na žrtvu Domovinskog rata.”

Dosadašnji stavak 2. postaje stavak 3. iza kojeg se dodaje novi stavak 4. koji glasi: „U Gradu Vukovaru službeni jezik i pismo su hrvatski jezik i latinično pismo.”

- Ministarstvo uprave (koje je nadležno za provođenje Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina) donijelo je odluku temeljem obavijesti Vijeća srpske nacionalne manjine Grada Vukovara kojom obustavlja od primjene statutarnu odluku kojom se definira da se područje Grada Vukovara u cijelosti izuzima od primjene odredaba Zakona o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Za ostale odredbe Statutarne odluke, uključujući i odredbu da se Vukovar proglašava mjestom posebnog pijeteta na žrtvu Domovinskog rata, utvrđeno je da su u skladu s Ustavom i zakonom.
- Građanska inicijativa “Stožer za obranu hrvatskog Vukovara” započela je prikupljanje potpisa za referendumsko pitanje koje glasi: “Jeste li za to da se članak 12. stavak 1. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina (‘Narodne novine’, br. 155/02., 47/10., 80/10. i 93/11.) mijenja tako da glasi: ‘Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma kojim se služe pripadnici nacionalne manjine ostvaruje se na području jedinice lokalne samouprave, državne uprave i pravosuđa, kada pripadnici pojedine nacionalne manjine čine najmanje polovinu stanovnika takve jedinice.’?”
- Državni zavod za statistiku, uz statističku grešku od 2,53 posto, utvrdio je da je prikupljeno 576 388 vjerodostojnih potpisa birača, odnosno, više od 10 posto od ukupnog broja upisanih birača u Republici Hrvatskoj.
- Nakon dovoljno prikupljenih potpisa, Vlada RH je poslala ovo pitanje na ocjenu ustavnosti na Ustavni sud, koji je na sjednici održanoj 12.

kolovoza 2014. donio odluku da o predloženom referendumskom pitanju iz točke I. ove izreke nije dopušteno raspisivanje referenduma.

Odluka Ustavnog suda

O predloženom referendumskom pitanju nije dopušteno raspisivanje referenduma. Gradsko vijeće Grada Vukovara dužno je u roku od jedne godine od dana objave ove odluke u “Narodnim novinama” u Statutu Grada Vukovara izrijekom propisati i urediti, za cijelo područje odnosno za pojedine dijelove područja Grada Vukovara, individualna prava pripadnika nacionalnih manjina na službenu uporabu svoga jezika i pisma, u opsegu koji ne ugrožava samu bit tih prava, a istodobno uvažava potrebe većinskog hrvatskog naroda koje izvire iz još uvijek živih posljedica velikosrpske agresije početkom 90-ih godina 20. stoljeća te potrebu pravednog i pravilnog tretmana srpske nacionalne manjine na području Grada Vukovara.

Vlada RH dužna je u roku od jedne godine od dana objave ove odluke u “Narodnim novinama” uputiti u parlamentarnu proceduru izmjene i dopune Zakona o službenoj uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u kojima će urediti prikladan pravni mehanizam za slučajeve kad predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave ne provode obveze iz Zakona o službenoj uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina, odnosno opstruiraju njegovu provedbu.

U razdoblju do donošenja izmjena i dopuna Zakona o upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina nadležna državna tijela neće provoditi taj zakon na području Grada Vukovara uporabom prisilnih mjera.

Detaljna obrazloženja Ustavnog suda i argumenti Stožera za raspisivanje referenduma

Ustav RH ne određuje uvjete (postotak potreban) za službenu uporabu jezika i pisma nacionalnih manjina u lokalnim jedinicama. Uvjete određuje zakonodavac (to jest zakoni koje donosi Hrvatski sabor). Ustava definira RH kao demokratsku državu gdje su nacionalna ravnopravnost,

poštovanje prava čovjeka i vladavina prava najviše vrednote ustavnog poretka i moraju se ostvarivati bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Izražavanje etničkog identiteta ili isticanje manjinske svijesti također su važni za pravilno funkcioniranje demokracije. **U odnosima većine i manjine, pluralizam pretpostavlja dijalog i duh kompromisa, pa i različite ustupke na strani većinskog naroda u cjelini koji su opravdani radi održavanja i unaprijeđenja ideala i vrijednosti demokratskog društva. Riječ je o stalnoj potrazi za ravnotežom koja će osigurati pravedan i pravilan tretman manjina i izbjeći bilo kakvu zlouporabu dominantnog položaja.**

Ustav je prihvatio mogućnost da se u pojedinim lokalnim jedinicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službenu uporabu uvede i drugi jezik te ćirilično ili koje drugo pismo pod uvjetima propisanim zakonom. Dakle, **povećanje praga mora biti opravdano razlozima za koje se može reći da izviru iz demokratskog društva utemeljenog na vladavini prava i zaštiti ljudskih prava. Predloženo povećanje praga za službenu uporabu jezika i pisma proteže se na sve nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, a prostorno obuhvaća sve općine i gradove na državnom teritoriju. Mora postojati prijevka društvena potreba za povećanjem postojećeg praga. Ovaj prijedlog stoga nema racionalnu osnovu.**

- Stožer za obranu hrvatskog Vukovara, građanska inicijativa koja je pokrenula peticiju, navodi ove argumente kao valjane za povećanje praga:

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina propisuje tri alternativne osnove:

1. Sam Ustavni zakon - 1/3 u jedinici lokalne i područne samouprave
2. Međunarodni ugovor - npr. Italija - Hrvatska u odnosu na Istru
3. Lokalni statut - npr. Česi u Daruvaru

Predloženom promjenom mijenja se samo uvjet za ostvarivanje prava po prvoj osnovi - samom Ustavnom zakonu - to znači da se za manjine

čije je predmetno pravo regulirano međunarodnim ugovorom (Talijani) ili lokalnim statutom (Česi u Daruvaru) ništa neće promijeniti.

- Ustavni sud: ustavni zahtjevi nisu usmjereni prema procjeni bi li predložena nova regulacija "štetila" kolektivnim pravima nekih nacionalnih manjina, nego bi li im pridonijela odnosno bi li ih unaprijedila.
- Stožer: *"Pravo na ravnopravnu službenu upotrebu jezika bi ostalo istog opsega (odnosno i dalje bi se ploče stavljale na Sudove i državne institucije), ali bi se predloženom izmjenom promijenio uvjet za ostvarivanje toga prava (postotak koji manjina treba činiti u gradu ili općini)."*
- Ustavni sud: ako nacionalna manjina ostane bez mogućnosti službene uporabe svoga jezika i pisma u nekoj općini odnosno gradu, onda se činjenica da nije došlo do smanjenja opsega tog prava s aspekta te manjine čini posve irelevantnom. **Nacionalna manjina makar imala 100% udio u stanovništvu nekog grada ili općine, ostaje nacionalna manjina. Je li neka zajednica manjinska ili nije, određuje se s obzirom na njezin udio u ukupnom stanovništvu države.**
- Stožer: Nakon najave Vlade RH da će provesti Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, nekoliko je udruga (osoba sa statusom branitelja, itd.) te Stožer uputio priopćenje u kojem se kaže da još uvijek nije sazrilo vrijeme za (i) ćirilčne ploče jer se ćirilica doživljava kao simbol stradanja Hrvata u Vukovaru 1991. godine. Jasno je zatraženo da se donese Moratorij (dok se ne steknu uvjeti za to).

Uz to, Stožer tvrdi da se pravo srpske nacionalne manjine u Vukovaru ostvarilo na temelju nesređenih prebivališta i boravišta te same metodologije popisa stanovništva. *„Provedbom ovog zakona se narušava i teško stečeni goli mir i začetci istinskog oprostata i pomirenja te je njegova provedba štetna - njegovom se provedbom narušava zdravlje ljudi, direktnih stradalnika domovinskog rata*

sa osobnim iskustvom stradanja i članovima njihovih obitelji.“

Moratorij se već u Hrvatskoj provodio, primjerice za služenje vojske srpske etničke zajednice u trajanju od 10 godina. Još uvijek je u RH na snazi jedan Moratorij, onaj na učenje novije hrvatske povijesti.

Kao jedno od mogućih rješenja Stožer predlaže projekt Vukovar - 'Mjesto posebnog pijeteta' kako bi Vukovar kao simbol bio pod pokroviteljstvom Sabora zaštićen na razini Ustavnog zakona i kao takav izuzet od dvojezičnosti i izvođenja himne Republike Srbije.

Pozivaju se i na 680 000 potpisa na peticiju kojom su građani iskazali želju da odluče o tome što žele sa Vukovarom i kakva pravila moraju vladati u Vukovaru ali i cijeloj RH.

- Ustavni sud: potvrđuje da je u vrijeme mirne reintegracije Podunavlja (istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema), Republika Hrvatska pristala na petogodišnji moratorij (od školske godine 1997./1998. do zaključno školske godine 2002./2003.) o učenju najnovije hrvatske povijesti (za razdoblje od 1989. do 1997.) u školama na srpskom jeziku, pridonoseći tako integraciji srpske nacionalne manjine u hrvatsko društvo. Iako je Odluka o moratoriju na hrvatsku povijest formalno prestala važiti, nastavljena je njezina *de facto* primjena. Čini se da ni do danas taj problem nije sustavno riješen jer još uvijek nije prihvaćen tzv. Separat (Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest) za nastavnike i profesore povijesti.

Ustavni sud potvrđuje i točnost tvrdnji da je postignut dogovor o dvogodišnjem moratoriju na vojnu obvezu pripadnika srpske nacionalne manjine s tog područja. Ministar obrane Republike Hrvatske, koji ga je bio ovlašten produljiti, iskoristio je tu ovlast 15. siječnja 2000., tako da je moratorij bio produžen za još godinu dana.

Ustavni sud razumije životne probleme i duboke individualne i kolektivne traume građana Grada Vukovara koji svoje korijene vuku iz razarajuće velikosrpske agresije na Grad Vukovar poduzete u osvajačkom ratu za

hrvatski teritorij (Deklaracija o Domovinskom ratu Hrvatskog sabora, "Narodne novine" broj 102/00.) i iz teških zlodjela prema njegovim stanovnicima.

Ali predloženo referendumsko pitanje je jedno, a nešto su posve drugo kolektivni osjećaji nepravde povezani s ratnim traumama i teško podnošljivi uvjeti života s kojima su suočeni mnogi građani Grada Vukovara. Međutim, **tražiti raspisivanje referenduma s porukom da se ćirilica u Gradu Vukovaru "doživljava kao simbol stradanja" duboko je uznemirujući čin koji napada pismo kao univerzalnu civilizacijsku tekovinu ćovječanstva koja određuje sam identitet hrvatske ustavne države.**

Ostali argumenti ZA i PROTIV dvopismenosti u Vukovaru

- **Lingvistkinja i autorica knjige "Jezik i nacionalizam" Snježana Kordić**

„I kad bi natpisi u Vukovaru ostali samo na latinici, to bi bilo potpuno u skladu s Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina, u kojem piše da se manjini moraju osigurati razna prava, citiram, "na pismu kojim se služi". A svi Srbi, i u Hrvatskoj i u Srbiji, znaju latinicu, velika većina njih čak više svakodnevno koristi latinicu nego ćirilicu. Budući da je i latinica pismo Srba, znači da je dosadašnja situacija u skladu s Ustavom. U skladu je i s Evropskom poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima, koja ni ne spominje različito pismo, nego govori jedino o jeziku. Kaže da manjinski jezik može biti samo onaj koji je doista različit od većinskog, da dijalekt to ne može biti, jer nije dovoljno različit. A jezik Srba čak nije ni drugi dijalekt, nego je iz istog dijalekta, iz štokavice. Dakle, prema Evropskoj povelji, ne može se u našem slučaju govoriti o dvojezičnosti. ... Ako Hrvati i Srbi govore različitim jezicima, to bi značilo da i Amerikanci i Britanci govore različitim jezicima, kao i Austrijanci i Nijemci. A to nije točno. Na standardnojezičnoj razini radi se o istom jeziku, jer Srbi i Hrvati međusobno se s lakoćom razumiju jedino kad govore na svojoj standardnoj nacionalnoj varijanti. Kad govore dijalektalno, sporazumijevanje se drastično smanjuje.“

- **Ivana Simić Bodrožić, spisateljica i pjesnikinja**

„Ne može se smiriti sve toliko brzo, može proći 100 godina, ništa ne može biti bolje samo od sebe, ljudima se treba pomoći, treba nešto napraviti da bi se stvari poboljšale. Gradu bi trebalo nešto poput centra za mir koji bi se bavio ljudima koji su preživjeli traume. Stožer govori: Ne želimo ćirilicu. To je kriva poruka jer problem nije ćirilica. Sve je krivo postavljeno, nije problem ćirilica već ono što se dogodilo. Provukao se dobar dio ljudi koji su sudjelovali u zločinima nakon zakona o aboliciji. Teško biti je biti Srbin u Vukovaru, pogotovo ljudima koji ne žele potpirivati vatru nego žele živjeti normalan život.“

- **Novinar i kolumnist Tomislav Klauški o odluci Ustavnog suda:**

„Ustavni sud je naložio Gradskom vijeću Vukovara da utvrdi “u kojim gradskim četvrtima” će se uvoditi dvojezične ploče, s obzirom da se moraju “uvažavati potrebe većinskog hrvatskog naroda” – takva odluka faktički odobrava podjelu hrvatske i srpske četvrti Vukovara. Otvara i niz pitanja: koje četvrti bi se trebale odrediti kao pogodne za postavljanje ploča, a da se u njima neće naći barem jedan stanovnik koji će se sjećati “živih posljedica velikosrpske agresije”; kako se uopće može govoriti o pojedinim četvrtima, kad se dvojezične ploče postavljaju po gradskim i državnim institucijama, a ne po kvartovima?; “žive posljedice velikosrpske agresije” su osjećaji - po samoj svojoj prirodi individualni, fluidni i nepredvidivi, te se po njima ne mogu krojiti zakoni.; zašto se o “živim posljedicama velikosrpske agresije” govori 23 godine od početka rata, 17 godina od mirne reintegracije Podunavlja i tada proglašene abolicije, kao i četiri godine od uvođenja dvojezičnosti putem Statuta Grada Vukovara?

Na koncu, Ustavni sud je propisao da do daljnjega neće biti postavljanja dvojezičnih ploča u Vukovaru, ako se tom protivi lokalna zajednica. Preciznije, Stožer za obranu hrvatskog Vukovara. Time je Stožer dobio prilično veliki manevarski prostor za daljnje djelovanje protiv dvojezičnosti u njihovu gradu.“

- **Bivši sudionik ratnih zbivanja u Vukovaru, danas sa statusom hrvatskog branitelja**

„Razlozi zbog kojih sam skinuo dvojezičnu ploču su prije svega osobni. Moja supruga je dijete Ivana Kamerlea, čovjeka koji je u obrani Vukovara ranjen i

nakon pada odveden u logor Stajićevo gdje su ga čuvari zatukli nogama pa je od posljedica maltretiranja preminuo 23. studenog 1991. Ona teško proživljava sva ova događanja oko dvojezičnosti i silovanja zakona, a u ove dane kada se približava obljetnica stradanja Vukovara s njom je teško komunicirati, jer svi padamo u depresiju”.

- **Antonija Petričušić - O čemu govorimo kada govorimo o članku 8?**

„Ustavni sud je pokušao pomiriti sve sukobljene strane, a propustio jasno i nedvosmisleno istaknuti zašto provođenje prava pripadnika nacionalnih manjina na slobodu služenja svojim jezikom i pismom zahtijeva toleranciju i razumijevanje od većinskog hrvatskog naroda prema ostvarivanju manjinskih prava, a ne prilagođavanje manjine osjećajima i stavovima većine.“

„Konačno, Ustavni je sud naredio da do donošenja izmjena i dopuna Zakona o upotrebi jezika i pisma nacionalnih manjina nadležna državna tijela neće provoditi taj zakon na području Grada Vukovara uporabom prisilnih mjera. Ovo potonje (valjda) znači da vlast (MUP) neće kažnjavati one koji će razbijati dvojezične ploče. Drugim riječima, Ustavni sud traži od izvršne vlasti da se suzdrži u provedbi zakona.“

- **Saborski zastupnik i predsjednik Srpskog narodnog vijeća Milorad Pupovac**

„Takvom odlukom Ustavni sud omogućio je da percepcija nekog, a posebno nečijeg prava bude važnija od samog prava.“

- **Ante Zvonimir Golem, nezavisni kandidat za gradonačelnika Zagreba**

„Za sprečavanje uvođenja ćirilice u Vukovaru nije potrebno mijenjati, nego provesti Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, jer uvođenje ćirilice ne traži srpska manjina nego Vlada RH. To je u suprotnosti s ustavnim zakonom koji kaže da se prava nacionalnih manjina moraju primjenjivati sa svrhom razvijanja razumijevanja, solidarnosti, snošljivost i dijaloga s hrvatskim narodom. Uvođenje ćirilice izazvalo je sve samo ne solidarnost i snošljivosti.“

3.1.2. Dvojezičnost i dvopismenost u ostatku RH

- **Daruvar**

Po prijedlogu gradonačelnika Grada Daruvara, Gradsko vijeće Grada Daruvara je 2013. godine donijelo je Statut Grada Daruvara u kojem stoji: „Na osnovu odredbi Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i Zakona o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, pripadnici češke nacionalne manjine ostvaruju pravo službene uporabe češkog jezika i pisma na dijelu područja Grada Daruvara i to u naseljima: Ljudevit Selo, Donji Daruvar, Gornji Daruvar, Doljani i Daruvar.“

Popis stanovništva 2011. godine:

11 633 ukupno,
7 129 Hrvati,
2 485 Česi,
1 429 Srbi.

- **Erdut**

Općinsko vijeće Općine Erdut 2001. godine donjelo je Statut Općine Erdut u kojemu stoji: Na području općine Erdut, pored hrvatskog jezika i latiničnog pisma, u službenoj uporabi je srpski jezik i ćirilično pismo.

2003.g. donijelo je Odluku o dopunama Statuta Općine Erdut u kojoj stoji: Općinsko vijeće sastoji se od: 11 vijećnika srpske nacionalne manjine, 1 vijećnika mađarske nacionalne manjine, 6 vijećnika pripadnika hrvatskog naroda.

Popis stanovništva 2011.:

7 308 ukupno,
2 774 Hrvati,
3 987 Srbi

Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina za 2013. godinu

Nakon rezultata Popisa stanovništva 2011. godine Ministarstvo uprave je sastavilo listu jedinica lokalne samouprave u kojima pripadnici određene nacionalne manjine čine najmanje 1/3 stanovništva i koje su svojim statutima u obvezi urediti ostvarivanje prava na ravnopravnu službenu uporabu manjinskog jezika i pisma na svom području. Pripadnici određene nacionalne manjine čine najmanje 1/3 lokalnog stanovništva u ukupno 27 jedinica lokalne samouprave i to: pripadnici srpske nacionalne manjine u 23 jedinice te pripadnici češke, mađarske, slovačke i talijanske u po jednoj jedinici.

Prema tome, pripadnicima srpske nacionalne manjine zajamčeno je pravo na ravnopravnu službenu uporabu svog jezika i pisma u gradovima Vrbovsko i Vukovar te u općinama Biskupija, Borovo, Civljane, Donji Kukuruzari, Dvor, Erdut, Ervenik, Gračac, Gvozd, Jagodnjak, Kistanje, Krnjak, Markušica, Negoslavci, Plaški, Šodolovci, Trpinja, Udbina, Vojnić, Vrhovine i Donji Lapac; pripadnicima češke nacionalne manjine pravo je zajamčeno u Općini Končanica; pripadnicima mađarske nacionalne manjine u Općini Kneževi Vinogradi; pripadnicima slovačke nacionalne manjine u Općini Punitovci te pripadnicima talijanske nacionalne manjine u Općini Grožnjan – Grisignana.

U veljači 2015. godine ministar uprave Arsen Bauk obavijestio je javnost kako će Hrvatske ceste provesti zakon i postaviti dvopismene ploče u još 22 dodatna mjesta koja za to ispunjavaju uvjete, a nabrojena su u preethodnom odlomku.

Vukovar je izuzet od dvopismenih ploča zbog odluke Ustavnog suda. Iako je prošlo 13 godina od zakona koji je propisao dvopismene ploče, očito da je provedba zakona problematična i u drugim dijelovima Hrvatske, jer je ćirilica ploča u Donjem Lapcu skinuta nedugo nakon postavljanja. Ministar Bauk tim je povodom izjavio: *“Nije smisao konvencije o zaštiti nacionalnih manjina da oni imaju dvojezične ploče jer ne znaju domicilni jezik, nego da svatko tko prolazi zna da tu živi nacionalna manjina sa svojim pravima.”*

3.1.3. Prava nacionalnih manjina u drugim europskim državama

Slovenija

Službeni jezik u Sloveniji je slovenski. U onim općinama gdje talijanska ili mađarska nacionalna manjina obitava, talijanski ili mađarski će također biti službeni jezici. Slovenija ima 1.964,036 stanovnika, od čega 1.631,363 Slovenaca. Najbrojnija manjina je srpska (38 964), hrvatska (35 642), bošnjačka (21 542), mađarska (6 243), romska (3 246), talijanska (2 258), 48 588 ljudi se odbilo izjasniti, 25 671 ljudi je u siječnju 2009. godine bilo izbrisano kao građani Slovenije (1.3% stanovništva). Samo talijanska, mađarska i romska manjina imaju ustavnu, zakonsku i institucionalnu zaštitu u Sloveniji.

Švedska

Švedska je početkom 2010. imala 9 340 000 stanovnika, najveća manjina su Finci 184 000, Jugoslaveni 129 000, Iračani 73 000 i tako dalje. U Švedskoj ne postoje službene statistike o porijeklu njezinih stanovnika osim državljanstva i države rođenja jer je po zakonu bilježenje podataka o nečijoj rasi, etičkoj pripadnosti ili vjeroispovjesti zabranjeno. Više od 60% ljudi koji su migrirali u Švedsku ima državljanstvo, a većina ih tamo živi dulje od deset godina.

Njemačka

U populaciji od 82 milijuna stanovnika više od 16 milijuna ljudi je stranog i(li) imigrantskog podrijetla. Malobrojne, ali tradicionalno prisutne i u pravilu teritorijalno koncentrirane zajednice Danaca, Sorba ili Frizijaca i Roma uživaju manjinsku zaštitu – jamči im se pravo na uporabu jezika, manjinske škole i ostale kulturno-obrazovne institucije, medije i koriste se svojim jezikom u lokalnim parlamentima. Turska etnička zajednica broji gotovo tri milijuna pripadnika, no ona ne uživa zaštitu svojih kulturno-identitetskih specifičnosti iz sredstava državnog proračuna niti joj se jamče mehanizmi sudjelovanja u donošenju političkih odluka, država ne financira

škole na turskom jeziku i ne pomaže opstanak turskog identiteta. Od tri milijuna registriranih stanovnika turskog podrijetla, tek ih oko 70 000 posjeduje njemačko državljanstvo.

4. Plenum

Plenum je zamišljen tako da sudionici prethodno rade u tri male grupe s moderatorima koji sudjeluju u pripremi deliberativne rasprave u suradnji s organizatoricama iz Centra za mirovne studije i agencijom Target. U malim grupama sudionici i moderatori diskutiraju o temi, odrede tri pitanja koja najviše muče njihovu grupu te ih na plenumu postave stručnjacima.

Na plenumu oba dana bili su prisutni sljedeći stručnjaci (izuzev Milorada Pupovca koji je bio prisutan samo prvi dan):

Ljubomir Mikić – Centar za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoć Vukovar – stručnjak za pitanja nacionalnih manjina, u prošlosti bio načelnik Odjela za nacionalne manjine u Ministarstvu uprave RH;

Vladimir Iljkić – kriminalist u mirovini, predsjednik Udruge umirovljenih policajaca Vukovara, član Stožera za obranu hrvatskog Vukovara, Udruge Franak... ratovao i ranjen u Vukovaru, sudjelovao u mirnoj reintegraciji. „*Shvaća problem s aspekta ljudi iz Vukovara, a ne samo politički/akademski.*“;

Milorad Pupovac – profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na primjenjenoj lingvistici, predsjednik Odbora za vanjsku politiku Hrvatskog sabora, predsjednik Srpskog narodnog vijeća i SDSS-a, saborski zastupnik;

Aneta Lalić – sociologinja, voditeljica Programa kulture i obrazovanja u Srpskom narodnom vijeću, doktorantica na studiju povijesti pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu;

Snježana Vasiljević – docentica na Katedri za europsko javno pravo, Pravni fakultet u Zagrebu;

Peđa Grbin – predsjednik Odbora za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskog sabora, član SDP-a;

Hrvoje Klasić – povjesničar, doktorirao na temi jugoslavenske povijesti nakon 2. svjetskog rata, docent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Izbor stručnjaka za Plenum jako je važan i daje notu deliberaciji. Organizator želi naglasiti kako je ovaj put bilo teško dobiti stručnjaka koji bi javno objasnio razloge protivljenju uvođenja dvopismenih ploča (primjerice kao što su predstavnici lokalnog HDZ-a u Vukovaru koji su poduprli Stožer za obranu hrvatskog Vukovara u cijelom procesu), a razloge podzastupljenosti ove strane ovdje nećemo pokušati analizirati. Ipak, u konačnici smatramo da smo dobili izvrsne stručnjake koji su opravdali veličinu i značaj Plenuma.

4.1. Pitanja malih grupa postavljena na Plenumu

? **Zbog čega se čekalo toliko dugo na odluku Sabora oko referendumskog pitanja Stožera za obranu hrvatskog Vukovara?**

Peđa Grbin:

Mom saborskom Odboru za Ustav, Poslovnik i politički sustav je dodijeljena procedura oko svih referenduma. Primjer, 2013. smo imali drugu referendumsku inicijativu koja je krenula u travnju, a u prosincu se odvio referendum, te je u siječnju ugrađeno pitanje u Ustav. Švicarska ima istu tu referendumsku inicijativu u proceduri. U Švicarskoj su krenuli s jednom inicijativom u 2011., prikupljali potpise 18 mjeseci, nakon toga potvrđeno je da se smije na referendum te se sada čeka na raspravu u skupštini – 3 i pol godine i još proces nije gotov.

Inicijativa Stožera je u Sabor dospjela sredinom prosinca. 14. siječnja Ustavni sud je donio bitnu odluku da Sabor može donjeti dvije odluke – da raspiše referendum ili da se obrati sudu ako misli da referendum nije ustavan. Tijekom veljače i ožujka smo razmatrali dokumente do pristupa RH u EU,

zatim smo obavijestili javnost o odluci, prebrojali smo potpise no to nije imalo prioritet jer su bili izbori za Europski parlament. U lipnju Odbor upućuje pitanje Ustavnom sudu, u srpnju je sud zaprimio pitanje, a u kolovozu je donešena odluka. Ni sa čim se u proceduri nije čekalo, svaki korak uzme određeno vrijeme. Pitanje za Ustavni sud mora biti pripremljeno. Svaki stav koji zauzima Hrvatski sabor mora biti obrazloženo. Treba uzeti vrijeme za međunarodne ugovore, memorandume, tumačit iste, pa donijeti odluku i pripremit dokument.

Milorad Pupovac:

Nemamo referenduskog iskustva iz prošlosti. Sabor se našao u delikatnoj poziciji: kako da ne bude instrument u političke svrhe, a kako da ne dopusti da dođe do neke vrste narušavanja ustavnopravnih vrijednosti koje su na snazi u RH, a prava manjina su temeljno pitanje u ustavu RH.

Vladimir Ilkić:

Bilo koju inicijativu u RH da uzmete, uvijek ćete tu naći politiku. Nemate gdje hodati da ne nagazite na političko polje, jer svako vaše djelovanje se referira na neki dio politike. Smatram da smo bili neinformirani što se tiče cijeloga procesa. Mi smo naveli obrazloženje Ustavnom sudu, htjeli smo i da budemo saslušani pred sudom. Nismo htjeli da se proces ugasi, a da se ne nađe rješenje za slična pitanja.

- ? **Zašto više manjina nema svoje predstavnike? Primjerice, Nijemci, Austrijanci i Židovi imaju istog zastupnika kao i Romi koji imaju sasvim drugačije životne probleme poput siromaštva i nepismenosti? Obzirom da je Roma više nego pripadnika ove tri manjine zajedno, oni će uvijek glasati za svog predstavnika.**

Milorad Pupovac:

U preambuli Ustava RH 22 nacionalne manjine su pobrojane. Kada bi se išlo po sistemu da svaka manjina treba biti zastupljena sa svojim

zastupnikom, trebali bismo imati 21 zastupnika nacionalnih manjina + 3 zastupnika srpske nacionalne manjine. Time bi manjine postale drugi ili treći po jačini klub u Saboru. Nije realno da sve manjine imaju zastupnike.

Zašto Romi nemaju svog zastupnika? Imaju kad ga izaberu. Kolega Mak je prije četiri mandata bio predstavnik njemačke nacionalne manjine, prije tri je bio Ukrajinac/rusin, a zadnja dva mandata Rom. Romi imaju specifične probleme, moglo bi biti predmet razgovora da oni dobiju svog posebnog zastupnika, ali tada dobivamo jednog ekstra zastupnika u Saboru. Trenutno u RH postoji tendencija da se ukinu svi manjinski mandati umjesto da se povećavaju. To bi otvorilo problem zašto su Slovenci i Makedonci s Bošnjacima, koji isto imaju specifične probleme, a brojčano su velika manjina. Konačno, ako se zastupnik ne zanima za svoju izbornu bazu, to je problem. Ali pitanje je zašto je kolega Kajtazi posvećen samo problemima romske manjine, možda se ne stigne posvetiti problemima Njemaca i ostalih - to ne znam.

Klub zastupnika nacionalnih manjina se ne bi trebao baviti samo pitanjem nacionalne manjine koja ih je birala, već svih manjina. To je problem koji smo pokušali prevladati, ali nismo postizali zadovoljavajuće rezultate, jer zastupnici su osjećali da moraju zastupati samo svoju nacionalnu manjinu. Ja tako ne mislim, ali sam svjestan da se ja ne bavim dovoljno pitanjima npr. Njemaca.

Peđa Grbin:

Pet do osam „posebnih“ zastupnika mogu biti birani u Sabor. Podijeljeni su u neke grupe, te postoji grupa ostalih. Grupe su slagane po broju kako bi bile što reprezentativnije, a kolega Kajtazi mi se uvijek žali kako mora predstavljati najveći broj manjina.

Imamo i pripadnike manjina koji su birani kao opći zastupnici – primjerice Beus Richeberg je Nijemac, dok je Dan Špicer Židov. Oni bi također mogli brinuti o svojoj nacionalnoj manjini.

U svakom slučaju, mi možemo primiti u Sabor predstavnike neke manjine i

saslušati koji bi bio bolji model za predstavljanje nacionalnih manjina.

Vladimir Ilkić:

Problem je što na lokalnim razinama manjine nisu dovoljno predstavljene, moramo se boriti da na lokalnim razinama budu bolje predstavljene, pa preko lokalne razine ići u Sabor. Većina odluka vezanih za svakodnevni život i funkcioniranje se donosi na lokalnim razinama vlasti.

? **Tko je inicirao uvođenja dvopismenih ploča? Je li se razmišljalo o utjecaju na mlade?**

Vladimir Ilkić:

Same ploče su mali dio zakona koji bi trebalo u Vukovaru revizirati. Moramo se izdignuti iznad nacionalne pripadnosti kada govorimo o temeljnim ljudskim pravima. Možemo govoriti čija je žrtva teža i veća, ali od tog se treba odmaknuti. U Vukovaru su zbilja pogažena sva ljudska prava. Država nije smogla snage sve probleme tamo riješiti. Postavljanje ploča je poslužilo kao ispušni ventil koji je pokazao svo nezadovoljstvo koje se nagomilalo, poput logora koji nisu priznati, poput broja nestalih... Bezbroj je aspekta, jezik je simbol stradanja kažu ljudi – jer su kroz svoj život, logore, ga tako doživjeli... Bili su prisiljeni su pjevati srpsku himnu, pretučeni su, teško je to... Automatizmom je išlo postavljanje ploča, nakon što je zakon stupio na snagu.

Ako je doista važno što se dogodilo u Vukovaru, ne možemo se samo usredotočiti na postotke, statistiku... Ne smijemo gledati samo segment dvojezičnih ploča, ovo ima previše pozornosti i diglo se na previsoku razinu. U Vukovaru ima drugih (manjinskih) zakona koji se poštuju.

Milorad Pupovac:

Teška tema. Laki zaključci. Još lakše nošenje s teškom temom. Na mjestu koje se zove Vukovar produbljuje se kriza, uvaljuje ljude u nacionalizam i porobljuje ljude koji moraju raditi u Lidlu ili Konzumu za

male pare i nula radničkih prava. To je problem ekonomske prirode koji s ćirilicom i latinicom, Hrvatima i Srbima ima toliko veze koliko su svi ti problemi samo pijuni u rukama onih koji ne znaju odgovor na pitanje kako se nositi s ekonomskom krizom. Zato ta kampanja koja je vođena je apsolutno neemancipacijska i nije vođena od Vukovaraca kojih je bio mali broj. Ovo su organizirali politički akteri zajedno s crkvom i ljudima iz ostatka Hrvatske koji su željeli provesti klerikalni konzervativizam u RH oko ovoga, protiv „nenarodne vlasti“, građanskog odgoja... protiv vlasti koja je pokušala poštivati ustav, zakone i europske obaveze su ovo organizirali.

? Zašto je bilo potrebno isticati ratne zastave, oblačiti uniforme - na šaku jada Srba koji su ostali u Vukovaru i pitanje koliko će još ostati?

Milorad Pupovac:

Ovo nije pitanje protiv Srba, nego Hrvata koji žele pitati: gdje su naša prava, sloboda, obećana prava i dobar život u EU? To je smisao toga. Ja sam socijalist, možda se neki liberali ili nacionalisti neće složiti samnom.

Vladimir Iljkić:

Ne možemo ploče gledati izdvojeno. Istina je sljedeća: Srbi se u Vukovaru nesmetano služe jezikom i pismom. Ne treba dramtizirati, netko ovo provocira. Imaju dokumente, škole, vrtiće...

To je i jezično, političko pitanje, ali svako pitanje ima refleksiju na Vukovar. Ako želimo shvatiti Vukovar moramo ovo raspraviti.

Manjine se događaju kad se raspadaju zajednice, manjine ostaju zarobljene u novim državama. Često su naoružavane protiv zajednice u kojoj su ostali... dolazi do getoizacije i stvaraju se paralelni svijetovi. Primjer je Rumunjska i Mađari u njoj, BiH...

Zašto se događa da mladići iz manjinskih škola izlaze s nacionalnim nabojem većim nego mladići iz hrvatskih škola? Moramo izbjeći getoizaciju, paralelne

svjetove, moramo ih zaštititi na odgovarajući način! Trebamo se time baviti ako želimo da stvari budu sutra bolje.

Milorad Pupovac:

Mislite da nije problem protjerivanje i paljenje kuća Srba u mirnodopskim uvjetima? Tim se ne bavimo, a problem će nam se vratit...

Što se tiče jezika i pisma, to je političko pitanje. To je jedna jezična zajednica koja je razdvojena politikom identiteta. Ljudi su govorili istim jezikom i dobar dio govori dan danas, postoje specifične razlike, ali isti je jezik. Različiti je od mog standardnog jezika, priznajem da je Iljkićev standardni jezik drukčiji od mog standardnog, a vjerojatno u kafiću govori lokalni vukovarski koji je sličniji jeziku vukovarskih Srba.

Ono što je različito su pisma za koje treba stvoriti pretpostavke međusobne tolerancije iz historijskih sličnosti i razlika.

Podsjećam da se Ivan Pavao II. 90-ih godina slavio u Hrvatskoj, on je predložio da se sv. Ćiril i Metod imenuju zaštitnicima Europe (mislim da se to odvijalo 1984. godine), a tada je postojalo samo 5 zaštitnika Europe, danas ih ima nekoliko više. Zar ne postoji drugi način da uskladimo stradanja Hrvata u Vukovaru s pravima Srba? I stradanja Srba u 2. svjetskom ratu i identitetu Hrvata? Ali nije način da se maršira u vojnim uniformama i zastavama i proziva na progon i zabranjuje izabranoj vlasti da komemoriraju mjesta na kojima se stvara ta sloga.

Mi jesmo za integrirane škole, ali tako da zajednički postoje programi za ono što je važno i za Srbe.

? **Zašto je baš potrebna 1/3 manjinskog stanovništva za ostvarivanje tih prava?**

Vladimir Ilkić:

To je bio politički dogovor u Zagrebu, jer je 1/2 ocijenjeno kao previše.

Milorad Pupovac:

Imam jedan sličan primjer diktata – '97 godine prvi put održani su demokratski izbori u Vukovaru kao prvi korak u procesu mirne reintegracije. Po rezultatima je pobjedio SDSS. Kad je general Klein to vidio, rekao je da ne može, jer su Hrvati prognani, nisu se vratili i nisu mogli glasati. Srbi su dobili mjesto dogradonačelnika u Belom Manastiru, ali u Vukovaru ne. Stanimirović mi je to ispričao, ali mi smo smatrali da je to pravedno (iako ne po zakonu), mi to nismo pretvarali u političko pitanje.

Ustavni zakon je donošen kad smo trebali potpisati sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Pri donošenju praga se gledala haška konvencija u kojoj doduše stoji 25% kao preporuka, a ne 33%. Velika većina zemalja EU i Vijeća europa je ispod 33%. Čak i Istra ima niži cenzus od toga.

I Srbima su smanjili prava, ukinuli niz kotara, smanjili broj zastupnika na 3...

Vladimir Ilkić:

Važno je reći da ne postoji loš prag. Negdje postoji 75% prag ili ga nema, ali su prava manjina super uređena u RH. Moraju biti druga pitanja riješena. Svaka lokalna zajednica može uvesti u ravnopravnu uporabu jezik i pismo manjine, pa makar samo za jednu manjinsku osobu.

„Na ljubav nas siliti nemojte, a nukati nas treba. Ali nemojte nam ni smetati.“

Država nije smogla snage da riješi osnovne probleme, pa su ploče postale problem, a sva druga prava nisu. To je loše za naše zajednice. Teško stečeni mir i začeci istinskog oprostata su narušeni. Država nije smogla snage uhvatiti se u koštac, priznajem da smo i više očekivali od srpske zajednice u Vukovaru bez koje ne možemo to riješiti. Potrebni smo jedni drugima.

? **Kako je regulirano obrazovanje manjina u europskim zemljama?**

Milorad Pupovac:

Postoje historijske manjine u Njemačkoj – danska manjina npr.: oni imaju jezična prava. U jugoistočnom djelu postoji lužičko-srpska manjina bliska Rusinima po jezičkim i etnografskim obilježjima, oni nemaju veze sa Srbima kako se obično misli. Isto imaju svoje škole.

U Švedskoj kao i u Njemačkoj postoje škole za novonastale manjine. U Njemačkoj novonastale manjine, turska i jugoslavenska, imaju škole - ali ne organizira ih država, već zajednice.

Peđa Grbin:

Bit obrazovanja je da se nacionalnoj manjini omogući da program svladaju na svom materinjem jeziku - i matematiku i povijest i sve druge predmete. Pitanje poznavanja hrvatskog i gramatike nema veze s manjinskom/većinskom školom, već je problem u nastavniku.

Druge naše susjedne zemlje: Slovenija ima u istarskom dijelu isto uređenje kao Hrvatska što se tiče Talijana. Italija – postoje čitavi krajevi gdje se ne govori Talijanski nego Njemački i samo se taj uči u školi. Srbija – u Vojvodini nastava se vodi na jezicima nacionalnih manjina, Rumunjska – na mađarskom jeziku postoje škole gdje su Mađari manjina... Većina zemalja u EU kad govorimo o nacionalnim manjima imaju uređeno obrazovanje na tom jeziku. Mi nemamo još problem imigranata koji Europa ima, no cijela EU će ga imati u budućnosti. Njemačka odustaje od programa multi-kulti. Britanija je sve imigrante htjela integrirati u društvo i zahtjevala da govore Engleski. Ono što mi imamo u Hrvatskoj nije iznimka nego pravilo u našem okruženju.

? **Iseljavanje mladih i nedostatak radnih mjesta je veći problem, jer ljudi ne jedu ploče...**

Peđa Grbin:

Ovo pitanje nije ili-ili nego i-i. Ne treba zanemariti manjinska prava ili raspravu o istima zbog drugih problema.

Hrvoje Klasić:

Svako od problematika treba posvetiti pažnju, pitanja se ne konfrontiraju, ne treba umanjivati niti jednu problematiku. Povijest je puna primjera eksalacije problema koji su se činili nebitnima.

Milorad Pupovac:

Postoje katolički molitvenici kod Obrovca na ćirilici. Na početku 20. stoljeća mnogi su se opredjelili da pišu na ćirilici, poput Matoša koji je iz Tovarnika. Prva zabrana ćirilice dolazi 1941. za vrijeme poglavnika, uz to došao je zakon o čistoći hrvatskog jezika, uz zabranu riječi „da“ u formiranju rečenica: „vidio sam da nosi knjigu“ postalo je „vidio sam ga nositi knjigu“. To je širi historijski kontekst, bolje da o njemu ne raspravljamo nego se posvetimo izgradnji povjerenja uz aspekt ljudi čije patnje trebamo respektirati. Uz poštivanje međusobnih identiteta. Dobro pitanje je nezaposlenost mladih, a ne posvećujemo se tome jer su ideologije u funkciji novih gospodara koji ne žele nova radna mjesta. Radna mjesta se danas nude tako da se kaže: ima ih u Njemačkoj.

Snježana Vasiljević:

U današnjoj raspravi smo zaboravili naglasiti da raspravljamo o temeljnim ljudskim pravima. To ne bismo smjeli dovoditi u pitanje, inače nije temeljno ljudsko pravo.

Ako Blanki Vlašić stavimo ljestvicu visoko, ona ju nikad neće preskočiti. Pitanje je jesmo li svim natjecateljicama jednako postavili ljestvicu? Jesmo, ali nitko nikada neće dostići prag.

Vladimir Iljkić:

Zašto moramo raspravljati o pločama? Njihovo micanje neće riješiti nezaposlenost, ali može ugroziti druga prava koje srpska manjina ima.

Snježana Vasiljević:

Srpska nacionalna manjina je najdiskriminiranija pri pristupu tržišta rada. Ima nekoliko istraživanja u RH o tome.

Milorad Pupovac:

Rijetko se istraživanja bave ovim pitanjima. Diskriminacija se dešava na bezbroj razina. Provezite se od Gline do Topuskog i lako ćete vidjeti koja su sela srpska. Oдите u policijske postaje gdje su Srbi većina, na primjer Lapac, pa pogledajte broj policajaca srpske nacionalnosti.

? Koji je stav EU i Hrvatske prema širenju neonacionalističkog pokreta u Europi i da li Europa strahuje?

Hrvoje Klasić:

EU je širok pojam, unutar EU ima raznih pokreta. Prošli tjedan sam bio na Lampeduzi i taj dan se govorilo u Europskom parlamentu o novim povjerenicima, a Mađarska je predložila povjerenika iz stranke koja je na vlasti i koja nije posve demokratska. Parlament će očito prijeći preko raznih oblika diskriminacije. Francuska – dosta stranaka dobiva desne glasove (tj desne stranke), Mađarska također. Načelan je stav da se treba boriti protiv svih oblika diskriminacije, ali građani su ti koji biraju predstavnike u nacionalne parlamente i Europski parlament.

Snježana Vasiljević:

EU se bori protiv svakog oblika raspirivanja nasilja, mržnje, rasizma i ksenofobije, jer je europska zajednica osnovana radi očuvanja mira. U Europi su krenula 2 svjetska rata i svjesni su da i najmanje raspršivanje sukoba može izazvati 3. svjetski rat.

Europska komisija može pokrenuti pravni postupak prema „neposlušnim“ članicama, a protiv Mađarske su ga pokrenuli zbog kršenja ljudskih prava.

Međutim, Komisija je „nježnija“ prema većim članicama – primjer je Sarkozy i Romi, prisilno iseljavanje istih pri kojem je Komisija propustila djelovati.

Ipak, ja se nadam da će demokratski mehanizam unutar EU biti i ostati uspješan u sputavanju ovakvih pokušaja kršenja ljudskih prava.

? **Može li se dogoditi da se pokrene postupak pred EU ili Komisijom zbog (ne)postavljanja ploča?**

Snježana Vasiljević:

Ne, to je interno pitanje svake države članice. Može biti pokrenut samo zbog grubog kršenja ljudskih prava.

Vladimir Iljić:

EU daje samo okvir, ne propisuje cenzus i postotke. Postoje slučajevi kada se krše individualna prava i tu se EU miješa. Ploče nisu individualno ljudsko pravo. Treba jasno razlikovati koja ljudska prava su individualna. Ovo je kolektivno političko pravo koje se može uvesti, a ne mora. Drago mi je da se individualna ljudska prava ne krše u Vukovaru.

Peđa Grbin:

Pitanje manjinskih prava dignuto je na razinu u EU jer smo u predpristupnim pregovorima i pristupnom ugovoru preuzeli obavezu provesti Ustavni zakon koji je bio na snazi pri pristupanju. To je sad obveza koja je dio europskog prava.

Nacionalističke stranke u Europi su raširene. U pravilu su vođene antiimigracijskim pokretom, jer vide opasnosti da će imigranti uzeti poslove, domove... Sve to je povezano s ekonomskom krizom. 90-ih i 2000-tih se u Belgiji jako malo govorilo o nacionalnom pitanju, a danas je pitanje broj 1 odcjepljenje Flamanaca od Valonaca. Za 20 godina ako krene dobro neće

više nitko pitati ovo pitanje. Europa se premalo time bavi, ali odgovor je jednostavan – kad se popravi ekonomska situacija i kad nema percepcije da će imigranti uzeti posao, nitko ih više ne mrzi. A zapadni euroljani ne žele raditi poslove koje je imigrat „oteo“ i da ih nema pitanje je kako bi europska ekonomija funkcionirala. Ali to se gura pod tepih.

Ljubomir Mikić:

Kao država kandidatkinja u EU od nas se tražilo da ispunimo političke kriterije – takozvani kopenhaski kriteriji, da bi postali članica moramo ostvariti stabilnost institucija, vladavinu prava, poštivanja ljudskih prava i prava pripadnika nacionalnih manjina. Kad govorimo o manjinskim pravima, pod tim pravima podrazumijevamo 3 stvari: želimo postići ravnopravnost nacionalnih manjina pred zakonom, dovesti nacionalne manjine u nediskriminatorni položaj u odnosu na većinu i predvidjeti posebne mjere takozvane pozitivne diskriminacije. Pozitivna diskriminacija predviđa posebna prava - primjerice prednost manjina pri zapošljavanju, ali ne podrazumijevaju diskriminaciju većinskog stanovništva. Posebna prava se propisuju dok manjina ne osigura siguran položaj u društvu i dok se ju više ne diskriminira.

Manjinska prava su dio šireg spektra ljudskih prava, štite se na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Ako se predstavnik nacionalne manjine tuži na Europskom sudu, on samo koristi mehanizme koja je njegova država potpisala da on može imati.

Ljudska prava su uglavnom individualna prava, ali postoje neka prava koja individua ne može koristiti – školovanje, jezik i pismo su prava koja imaju kolektivni element i mogu se samo tako koristiti.

Za vrijeme pregovora EU je pratila ostvarivanje prava nacionalnih manjina, donosili smo akcijske planove za unaprjeđenje prava manjina i unaprjeđenje ustavnih zakona. Pravo na služenje i ravnopravno korištenje jezika i pisma je uvijek bilo najspornije.

? **Postoje li u Vukovaru ikakve mjere za napredak grada?**

Vladimir Iljić:

Vukovar je grad socijalni slučaj. Bitan je za hrvatsku i srpsku političku elitu, žele ga držati kao geto i kad im treba potpiriti vaticu, žele biti kontrolori situacije. Osnovan je fond za obnovu i razvoj Vukovara – koji ga je učinio ovisnim jer se samo čeka da država stavi novce u fond i da se dobiju poticaji i od toga živi.

Hrvoje Klasić:

Ne, to je stvar naše nesposobnosti jer nije Vukovar jedini grad slučaj, ja sam iz Siska koji je u još težoj situaciji sada. Naglašavam drugu stvar – uzvici „Za dom spremni“ i ćirilčni natpisi mogu više izvući ljude na cestu nego ekonomski razlozi... zbog pljačke se ne ide na cestu i ne više se „dajte nam posao“, ali ove teme lako skupe „lajkove“ na Facebooku. U međuvremenu, cijela Europa je na ulici kad se ekonomska prava smanje.

Četiri bogata gospodina su me napali neki dan da nisam pravi povjesničar jer mi smeta uzvik „ZDS“, a da su prošli kraj njih Vidošević ili Sanader koji su pljačkali, oni se sigurno ne bi dignuli s kave. Gay brakovi i ćirilica dižu ljude, ali ne diže ih činjenica da ćete vi mladi možda morati ići iz države van raditi.

Vladimir Iljić:

Mali narodi imaju neiživljene nacionalne osjećaje jer su kasnije stekli neovisnost. Zato se simbolima daje puno veća pozornost nego u većim državama kojima je normalno da imaju državu, naciju, neovisnost ... ljudi traže odušak, čak sadisfakciju, jer nemaju ekonomsku sigurnost. To treba razumjeti, a ne a priori osuditi.

Ljubomor Mikić:

Ako spominjemo simboliku onda sam ja iskreno začuđen bio kad su razbijene ploče, jer su na njima bila obilježja RH. Kako ti ljudi koji su čekali državu tako lako razbijaju obilježja RH? Bilo bi zanimljivo hipotetički vidjeti što bi bilo da je pripadnik manjine razbio bilo koju ploču?

Hrvoje Klasić:

Pogledajmo kako se većinski narod ponaša prema svojim praznicima kada ni ne stave zastavu?

Vladimir Iljkić:

Smatram da RH nije talac razbijanja. Nego je talac neriješenih odnosa među ljudima ovdje. Ne možemo biti talac neriješenih problema iz rata ili hrvatsko – srpskog odnosa. Društvo je preopterećeno s tim. To se pitanje mora riješiti skupa s manjinama i mi kao građani trebamo to riješiti, mi građani trebamo apelirati.

Ako postignemo bilo što gdje će se srpska zajednica osjećati prevarenom, nismo ništa postigli. Ne smijemo se nadmudrivati tko je jači. Hrvatska je zajednička domovina i moramo postići da se svatko u njoj osjeća dobro. Prevelika se cijena ovako plaća, a imamo alate za rješavanje.

Ljubomir Mikić:

Trebamo poticati donositelje odluka, da. Na koji način poticati? Uništavati državnu imovinu i simbole? Zašto nisu razbijene ploče na državnom odvjetništvu, Vladi RH, ministarstvima u Zagrebu? Nego u Vukovaru? Zašto miješamo stvari?

? Najmanje se pita što narod želi!

Hrvoje Klasić:

Nije istina, imate izbore pa vidite da narod izabere gradonačelnike koji imaju optužnice. Razmislite koliko ljudi iz vaše generacije ovo zanima. Isto kao EU izbori, ljudi su rekli da nisu informirani, a novine i portali su vrvili informacijama. Sve zanima Nives Celzius. Narod ne smije biti aboliran. Politička elita nije sebe sama izabrala. Narod ima puno mogućnosti, ali radije će biti na Facebooku.

? **Zašto SDSS u koaliciji s HDZ-om nije ništa poduzimao?**

Peđa Grbin:

Ne bih rekao da se u Vukovaru nije napravilo ništa, ali rekao bih da nije dovoljno. Uložilo se u obnovu grada, sve županije su obnovile jednu zgradu, obnovila se i luka i industrijska zona... imamo veleučilište Lavoslava Ružičke. Često su po RH organizirana sveučilišta samo zato da bi se neki profesori zaposlili, a kakvi kadrovi izlaze s njih je upitno...

Vladimir Ilkić:

Ono što treba Vukovaru za razvoj je kanal Dunav – Sava, isplata ratne štete od Srbije od 2 milijarde i ulaganje od naše države od 2 milijarde. Tim kanalom će se ujedno ujediniti i tri države i regije, ekonomija Slavonije, Vojvodine i BIH ojačati...

Ljubomir Mikić:

Bilo je puno inicijativa da bi se ljudi doveli zajedno i raspravili pitanja. Međutim, krug ljudi koji se odazivaju se zatvorio i ista se lica vrtila. Ali to su ljudi koji su pokazali barem dobru volju za komunikaciju...

2003/4. godine je moja organizacija odustala od mirenja, jer nema značajnog smisla. Orijentirali smo se oko zajedničkih interesa i ideje, imali smo uspjeha s jedinicama lokalne samouprave, često su na čelu bile razne stranke. Tu je bilo uspjeha. No po pitanju utjecaja na povjerenje i komunikaciju, to je individualna stvar... ne možemo očekivati da će država biti ta koja će riješiti te probleme. Podrška vladajućih može imati težinu, ali sami građani moraju prihvatiti i razumjeti odgovornost u procesu. Zadnja događanja ne pridonose tome.

Svatko nosi svoj dio odgovornosti.

? Tko bira ljude koji biraju program i udžbenike?

Aneta Lalić:

Ove godine krećemo u izradu nacionalnog kurikulumu. U dogovoru Vlade i predstavnika nacionalnih manjina osigurat će se rad komisija koje će odlučivati o sadržajima koji su značajni nacionalnoj manjini, ali ne samo nacionalnoj manjini jer to je nama svima značajno. Nešto talijansko što dijelimo i što je utjecalo na naš razvoj u povijesti, kulturi, jeziku i slično bismo trebali čuvati, poštivati i imati u općem kurikulumu.

Primjer: na spisku obavezne lektire za 6. razred u okviru hrvatskog jezika čita se Mali ratni dnevnik/Moj tata spava s anđelima, knjiga koja je apsolutno neprimjerena, u kojoj se 10-ak puta spominje *za dom spremni*, a radi se o djevojčici u ratu... Knjiga nema literarnu ni spoznajnu vrijednost i vrijedna sve koji znaju što znači *za dom spremni* i ustaški režim. 2006. godine je u Globusu bila riječ o tome, no ta knjiga je i danas na popisu obavezne lektire.

Peđa Grbin:

Obrazovna struktura hrvatskih političara nije toliko bitna za posljedice djelovanja političara. Najznačajniji državnik s ovih prostora je bio bravar, a kad smo imali doktora znanosti nismo se proslavili. Profil političara danas uopće nije loš.

Obrazovanje, na žalost, je takvo da su manjine nezastupljene u obrazovnom sustavu. Milutin Milanković je najznačajniji srpski znanstvenik, rođen i pokopan u Dalju, ali ni u jednom udžbeniku nisam mogao čuti o njemu, a ne mogu ni djeca danas čuti.

Nije ovdje problem samo etničke pripadnosti, da uđe samo ono što je ključno za talijansku nacionalnu zajednicu obzirom na njen utjecaj. Imamo velikih problema s ideološkom perspektivom. Zbog ideološkog predznaka se odluči hoće li osoba biti u udžbenicima ili ne.

5. Rezultati ankete agencije Target

5.1. Mnijenje prije i nakon deliberacije

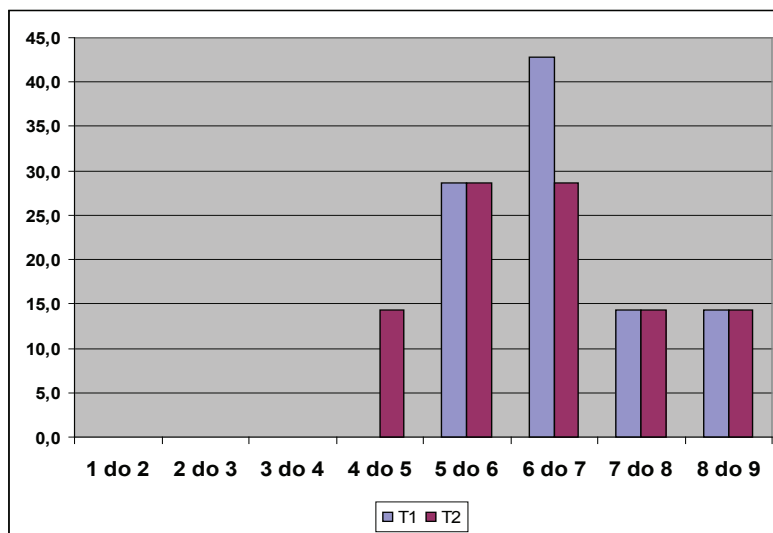
Istraživanje je bilo fokusirano na niz stavova o nacionalnim manjinama i njihovim pravima i to posebice a) stavovi o nacionalnim manjinama; b) percepcija i stavovi o pravima nacionalnih manjina; c) stavovi o problemu dvojezičnosti i ćirilčnih natpisa u Vukovaru; d) stavovi o odnosu hrvatskog i srpskog jezika te latinice i ćirilice; e) stavovi o zakonskim okvirima i regulaciji prava manjina.

5.1.1. Stavovi o nacionalnim manjinama

U prvom dijelu anketno istraživanje je bilo fokusirano na percepciju ispitanika o nacionalnim manjinama. Doživljavaju li sudionici etničku i nacionalnu raznolikost kao nešto pozitivno i poželjno, a nacionalne manjine kao vrijednost hrvatskog društva, ili su pak nacionalne manjine prijetnja prosperitetu i stabilnosti? Navedeno je mjereno skalom od 7 čestica-pitanja. Skala je pokazala dobru homogenost (cronbach alpha = 0,72) pa je opravdano koristiti ukupnu procjenu kao mjeru stava o nacionalnim manjinama. Šest tvrdnji su izražavale negativan, a jedna pozitivan stav spram nacionalnih manjina.

- o Etničke i nacionalne manjine su neprocjenjiva vrijednost hrvatskog društva.
- o Nacionalne manjine na osnovu svojih prava i sloboda samo iskorištavaju i onako siromašno hrvatsko društvo. (INV)
- o Čini mi se da bi hrvatsko društvo bolje funkcioniralo kad ne bi postojale različite nacionalne manjine. (INV)
- o U jednoj državi treba živjeti samo jedan narod. (INV)
- o Etnička raznolikost samo komplicira ionako složenu situaciju u hrvatskom društvu. (INV)

- o Nacionalne manjine ne mogu imati jednaka prava kao pripadnici većinske nacionalne skupine. (INV)
- o Ne može se vjerovati pripadnicima druge nacionalnosti. (INV)

skala	(T1)	(T2)	T1 – T2	P
	7,50	7,57	- 0,07	no.sig; 0,29

Slika 1. Promjena T1-T2 stavova - stav sudionika o nacionalnim manjinama (skala)

Ispitanici su odgovore iskazivali na ljestvici od 9 stupnjeva, pri čemu procjene od 1 do 3 ukazuju na negativan stav spram nacionalnih manjina, 4 do 6 neutralan, dok ocjene 7 do 9 ukazuje na pozitivan stav. Prosječna ocjena prije deliberacije je iznosila 7,50, dakle mjerenje ukazuje na **naglašen pozitivan stav spram manjina**. Prosječna ocjena nakon deliberacije se nije značajno izmijenila, praktički je ostala identična i dalje visoka ($x = 7,52$) što je bilo i očekivano. Naime, većina sudionika u prigodnom uzorku su i sami bili manjine te je nerealno očekivati da će dvodnevni skup temeljito promijeniti stavove sudionika o nacionalnim manjinama u njihovom društvu. Valja napomenuti da prethodne tvrdnje propituju tek načelni stav o manjinama na koji sudionici mogu odgovarati više deklarativno,

društveno poželjnim odgovorima s ciljem da sebe prikažu kao tolerantne i demokratski orijentirane osobe. Također, čestice su propitivale stav o manjinama općenito, a ne o određenim nacijama koje žive u RH.

Na pitanje da iskažu mišljenje o pojedinim nacionalnim i religijskim skupinama na skali od 1-5 gdje 1 označava izrazito loše a 5 izrazito dobro mišljenje, dobili smo slijedeće rangove i prosječne ocjene:

Skupina	T1 x	rang	T2 x	rang
Romi	2,73	1	2,78	1
Albanci	3,21	2	3,10	2
Muslimani	3,21	3	3,10	3
Židovi	3,42	4	3,31	5
alternativne relig	3,47	5	3,26	4
Bošnjaci	3,57	6	3,42	6
Ateisti	3,57	7	3,57	9
Slovenci	3,63	8	3,52	8
Crnogorci	3,68	9	3,42	7
Srbi	3,73	10	3,61	10
pravoslavci	3,89	11	3,68	11
Hrvati	4,05	12	3,94	12
Talijani	4,21	13	4,15	13

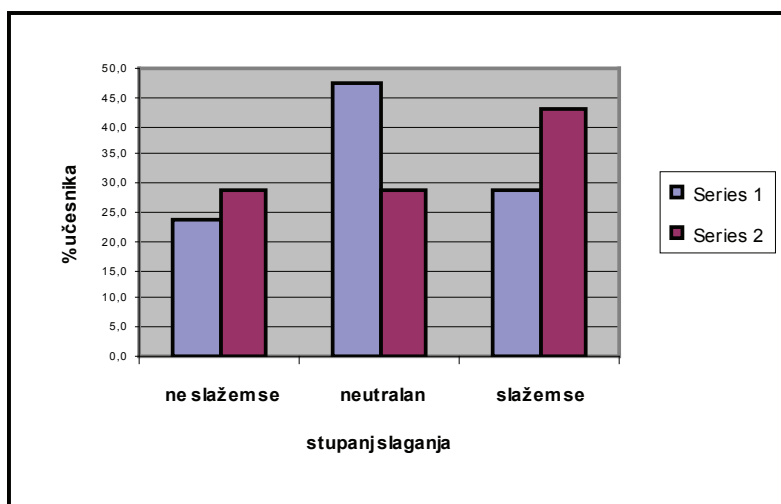
Tablica 1. Socijalna distanca

Uspoređujući rezultate T1 i T2 upitnika, a imajući na umu prije spomenutu strukturu sudionika i veličinu prigodnog uzorka, može se reći da deliberativni skup nije značajno promijenio socijalne distance spram pojedinih skupina i njihove rangove.

5.1.2. Stavovi o pravima nacionalnih manjina

Jedno od nezaobilaznih pitanja deliberativnog skupa se odnosilo na to kako sudionici percipiraju prava i slobode nacionalnih manjina u hrvatskom društvu. Trebalo ih je procijeniti u legislativi (da li postojeći zakoni u dostatnoj mjeri štite i jamče prava i sloboda nacionalnim manjinama) i u realnim društvenim odnosima. Nadalje, zanimalo nas je mijenjaju li se pojedini stavovi tijekom deliberacije.

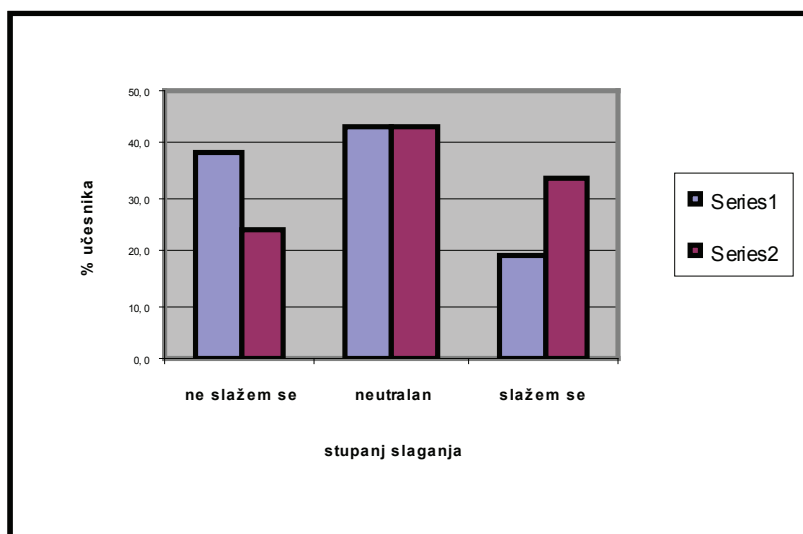
Anketom se zahtijevalo da sudionici općenito procijene položaj manjina u hrvatskom društvu; status manjina u zadnjih par godina te, naposljetku, status srpske nacionalne manjine.

(T1)	(T2)	T1 - T2	p
5,14	5,71	- 0,57	no.sig; 0,12

Slika 2. Stavovi sudionika o tvrdnji: Usprkos zakonima, Ustavu i raznim poveljama u današnjoj Hrvatskoj prava nacionalnih manjina se u stvarnosti ne poštuju dovoljno.

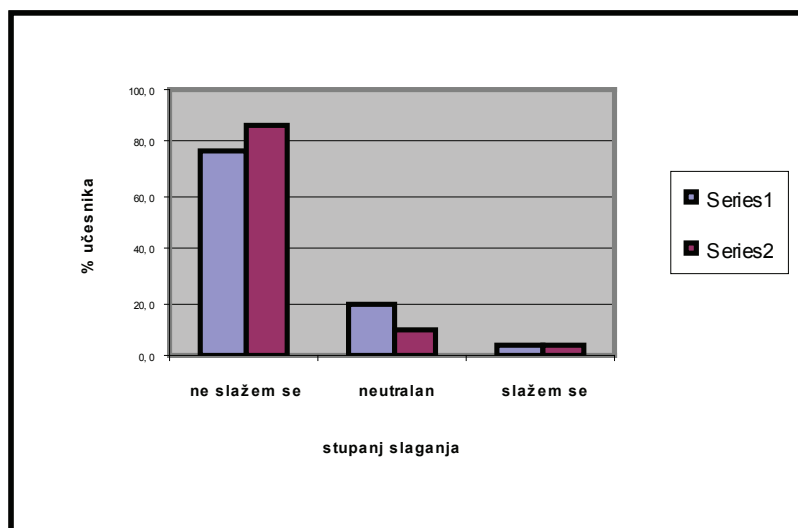
Unutar raspona od 1 do 9 tj. od potpunog neslaganja do potpunog slaganja prosječan odgovor je oko srednje vrijednosti ($X=5,14$) skale. Polovina ispitanika se opredijelila i grupirala oko opcije “niti se slažem niti ne slažem” a ekstremni odgovori (potpuno slaganje ili potpuno neslaganje) zanemari su. Očigledno je da su **sudionici skupa** (u kojem su dominirale nacionalne manjine) **osrednje zadovoljni statusom nacionalnih** manjina. Detaljnija analiza ukazuje da niti jedan sudionik srpske nacionalnosti ne smatra da se prava poštuju dovoljno. Nakon deliberacije stavovi ispitanika se nisu promijenili. Za razliku od prethodnog pitanja **sudionici procjenjuju da je ipak došlo do poboljšanja položaja manjina u zadnjih par godina**, a navedeni stav se statistički značajno promijenio nakon deliberacije.

(T1)	(T2)	T1 – T2	P
4,42	5,09	- 0,66	sig; 0,04

Slika 3. Stavovi sudionika o tvrdnji: Položaji nacionalnih manjina su se u zadnjih par godina bitno poboljšali.

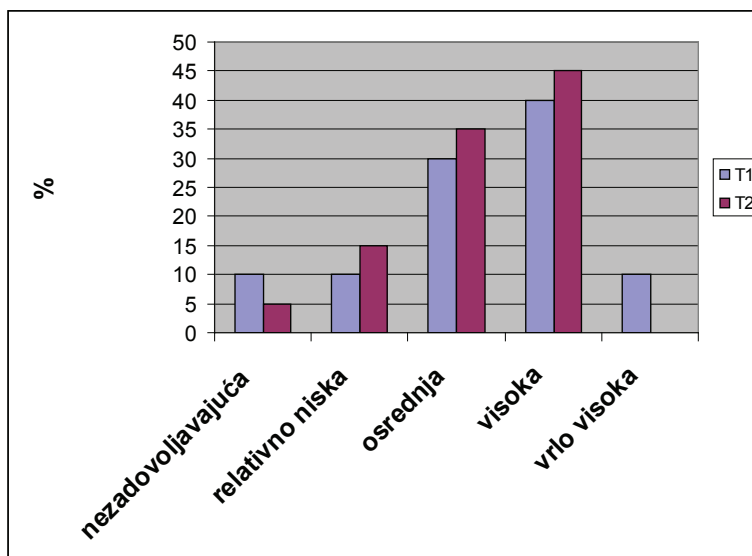
Dakle, iako sudionici i dalje ocjenjuju razinu prava nacionalnih manjina kao prosječnu, očigledno je da zbog niza zakonskih rješenja, pokušaja implementacije i poštivanja prava manjina, sudionici uočavaju pozitivnu tendenciju.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
2,33	2,09	0,24	no.sig; 0,18

Slika 4. Stavovi sudionika o tvrdnji: Srbi u Vukovaru su građani drugog reda.

Na pitanje o položaju srpske manjine u Vukovaru, sudionici se nisu složili da su isti građani drugog reda ($x=2,3$), a taj stav nisu promijenili ni nakon deliberacije ($a=2,1$) neovisno o tome što je na plenumima naveden niz primjera kršenja prava srpske manjine. Očito je da to nije bilo dostatno za promjenu uvjerenja, a izraženo neslaganje s navedenim može se objasniti naglašenom negativnom konotacijom u tvrdnji "građani drugog reda".

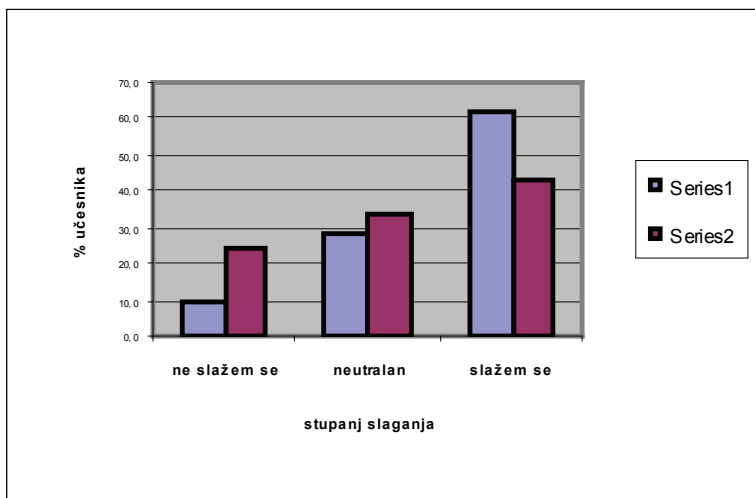

V33	(T1)	(T2)	T1 – T2	P
	3,14	2,85	0,28	no.sig; 0,09

Slika 5. Stavovi sudionika o pravima i slobodama nacionalnih manjina zagarantiranih zakonima i Ustavom.

Nerijetko, upravo je zakonska regulativa najmanje problematičan aspekt društvenih odnosa i kao takva gotovo je u pravilu visoko ocijenjena. Ovdje to nije slučaj. Nakon što su sudionici imali priliku upoznati se s nizom zakonskih odredbi o zaštiti nacionalnih manjina, ocjenjuju ih (na skali od 1-5) kao osrednje ($x=3,14$). Moguće objašnjenje jest da upravo zakonska rješenja o pitanju dvopismenosti i ćirilice nisu pratila realne odnose između nacionalnih skupina, poglavito u Vukovaru, što je u konačnici i dovelo do prijevora i konfliktnih odnosa. Stavovi sudionika tijekom deliberacije što se tiče njihovog viđenja zakonskih rješenja nisu se značajno promijenili.

Sudionike se usto pitalo, ne samo da procjene postojeće stanje prava manjina, već smatraju li da bi određena prava trebalo osigurati i proširiti u odnosu na postojeće zakonske okvire.

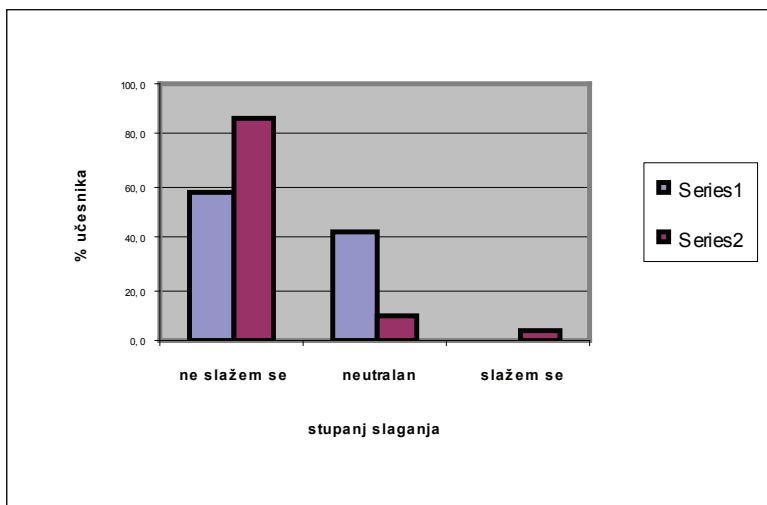

(T1)	(T2)	T1 - T2	p
6,52	5,52	1,00	sig; 0,02

Slika 6. Stavovi sudionika o tvrdnji: Predstavnike nacionalnih manjina u političkim institucijama treba zagarantirati bez obzira na udio u pojedine manjine stanovništvu.

Očito je da se prije deliberacije znatna većina u skladu s demokratskim ozračjem i političkom tolerancijom priklonila tvrdnji da treba osigurati predstavnike manjina u političkim institucijama neovisno o udjelu u populaciji. Napominjemo da postojeća zakonska rješenja političke predstavnike vežu uz udio manjine u populaciji. Stav se ipak značajno promijenio (T1= 2,8; T2=1,9) nakon što su sudionici bili upoznati sa zakonima koji zahtijevaju određen udio manjine u ukupnoj populaciji kao preduvjet za njihove političke predstavnike.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
2,80	1,95	0,85	sig; 0,01

Slika 7. Stavovi sudionika o tvrdnji: Prava Talijana u Istri zbog njihove različite uloge u povijesti hrvatske države i dugog mirnog suživota moraju biti znatno veća nego što to vrijedi za srpsku nacionalnu zajednicu.

Iako se prije deliberacije sudionici nisu u potpunosti složili s navedenom tvrdnjom o tome da prava Talijana trebaju biti veća nego što to vrijedi za srpsku manjinu, dio ih je iskazivao određene dvojbe i zauzeo neutralan stav (41%). Detaljniji uvid ukazuje da je tu znatan dio pripadnika talijanske manjine, ali da se svi pripadnici srpske manjine izriječno ne slažu s navedenom tvrdnjom.

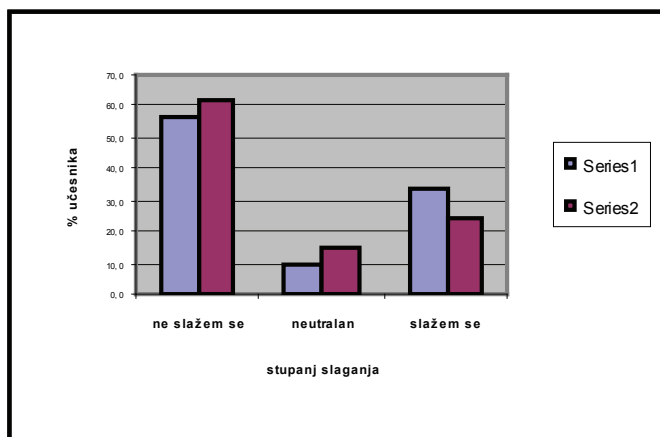
Zaključno, percepcija sudionika o pravima nacionalnih manjina u hrvatskom društvu nije se tijekom deliberacija značajno promijenila. Određenu promjenu stava nalazimo tek kod pitanja o poboljšanju položaja nacionalnih manjina u zadnjih par godina. Evidentno je kako se predloženi različiti, ali proturječni primjeri o poštivanju prava manjina – poglavito srpske, talijanske i njemačke - nisu presudno reflektirali na uvjerenja ispitanika.

5.1.3. Stavovi o dvopismenosti i ćirilici

Središnje pitanje deliberativnog skupa odnosilo se na dilemu oko uvođenja dvojezičnosti u skladu sa Zakonom o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u RH, a navedeno se prvenstveno odnosi na problem ispisivanja ćirilčnih natpisa na oglasnim pločama u gradu Vukovaru.

Stavovi sudionika o toj temi propitivali su se s više tvrdnji: jedan dio je izrijeком isticao da su takvi natpisi i dvojezičnost nepotrebni, drugi dio tvrdnji prezentira one stavove koji u osnovi odobravaju dvojezične natpise i ćirilicu, ali da od toga treba izuzeti Vukovar te treći set tvrdnji inzistira na provedbi zakona bez iznimaka, dakle i u *gradu slučaju* – Vukovaru. Istraživanjem je trebalo izmjeriti stupanj promjene pojedinih stavova prije i nakon deliberacije.

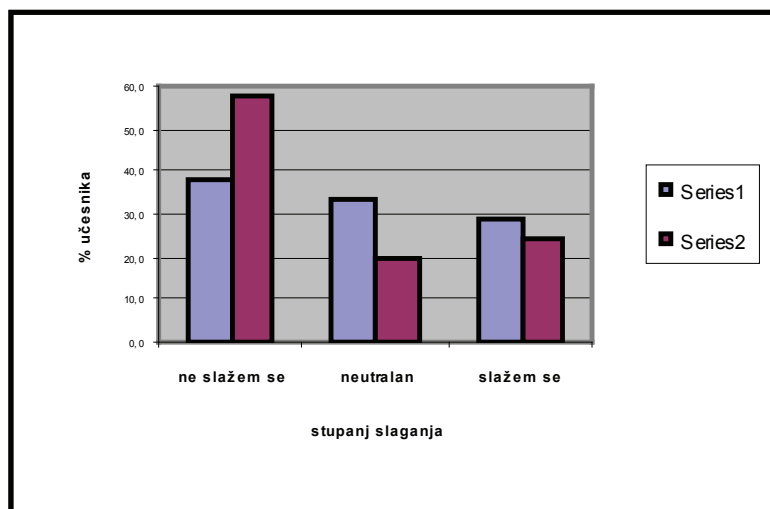
Stavove koji isključuju potrebu uvođenja dvojezičnosti na javnim mjestima se propitalo tvrdnjom koja načelno negira bilo kakvu potrebu za dvojezičnosti bez obzira o kojoj nacionalnoj manjini je riječ, dok se druga tvrdnja odnosi samo na srpsku manjinu.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
4,28	3,85	0,42	no.sig; 0,18

Slika 8. Stavovi sudionika o tvrdnji: Dvojezični natpisi ulica, mjesta ili javnih ustanova nepotrebni su bez obzira o kojoj se manjini radi - i tako svi dobro znaju hrvatski jezik.

Značajna većina (60%) se ne slaže s navedenom tvrdnjom i načelno su za uvođenje dvojezičnih natpisa. Drugim riječima bez obzira što nacionalne manjine i znaju hrvatski odnosno latinično pismo većina podržava navedeno pravo nacionalnih manjina. Stav se nije značajno promijenio ni nakon deliberacije. (vidjeti sliku 9.)

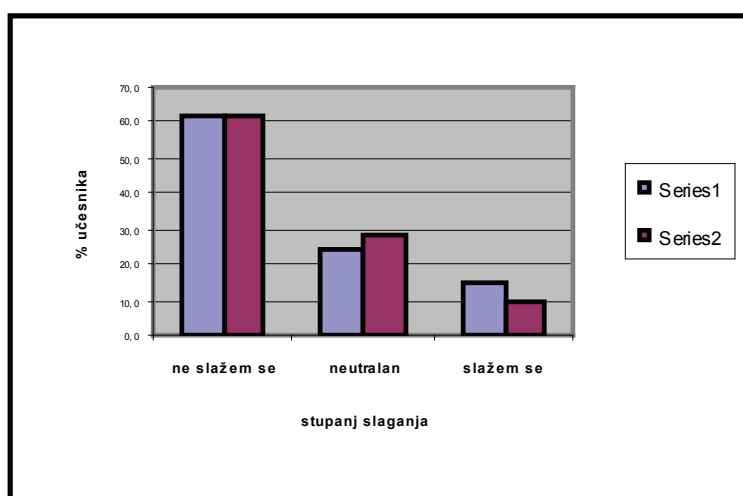

Slika 9. Stavovi sudionika o tvrdnji: Srpska manjina i tako zna i koristi se latinicom pa je potpuno nepotrebno uvoditi dvojezične – ćirilčne natpise na javnim mjestima.

Prethodno ne vrijedi u potpunosti kad je u pitanju srpska manjina. Iz podataka je očigledno da se prije deliberacije samo 38% sudionika negativno izjasnilo (neslaganje 1-3) o tvrdnji kako je nepotrebno uvoditi ćirilčne natpise. Pretežiti dio zauzima opciju “nimalo se ne slažem”. Nakon deliberacije to je mišljenje dijelilo 57% sudionika. Evidentno je kako **jedan dio sudionika svoj rezervirani stav o dvojezičnim natpisima na ćirilici promijenio u smjeru odobravanja istih**. Ističemo da se podaci temelje na prigodnom uzorku koji se sastojao od jedne petina pripadnika srpske nacionalnosti, dvije petine talijanske i trećine hrvatske nacionalne pripadnosti. Inspekcijom se

uvidjelo da je **do promjene stava i odobravanja dvojezičnih natpisa došlo iz „redova“ pripadnika hrvatske i talijanske nacionalne skupine**. Valja imati na umu da promjene zbog malog i prigodnog uzorka predstavljaju tek indikativne nalaze bez snage statističkog uopćavanja.

Sljedeće tri tvrdnje izrijekom dopuštaju ćirilčne natpise, ali eksplicite od navedenog izuzimaju Vukovar na način da ih tamo ili ne odobravaju ili pak bi odgodili njihovo postavljanje na duže vrijeme.

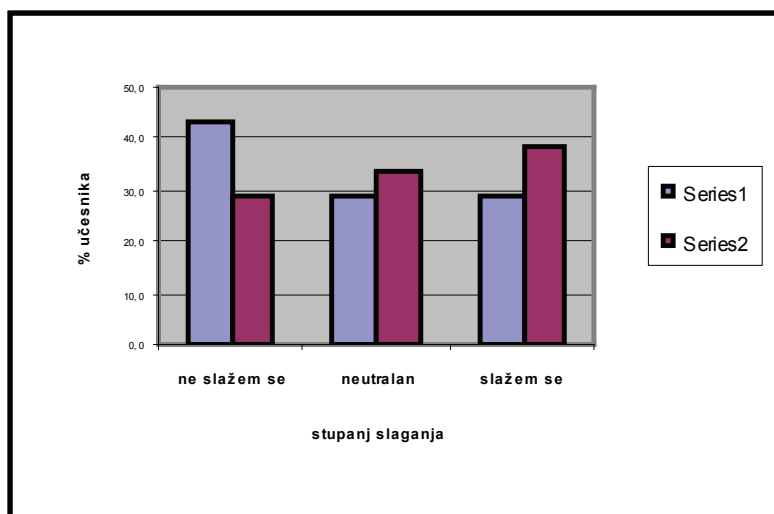

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
3,42	3,33	-0,09	no.sig; 0,42

Slika 10. Stavovi sudionika o tvrdnji: Prihvatljivi su mi ćirilčni natpisi ulica, mjesta ili javnih ustanova u gradovima i općinama Hrvatske s pretežitim srpskim stanovništvom, ali nikako ne u Vukovaru.

Većina sudionika (62%) se i dalje ne slaže s navedenom tvrdnjom da treba izuzeti Vukovar. Vjerojatno smatraju da Vukovar ne može biti izuzet od

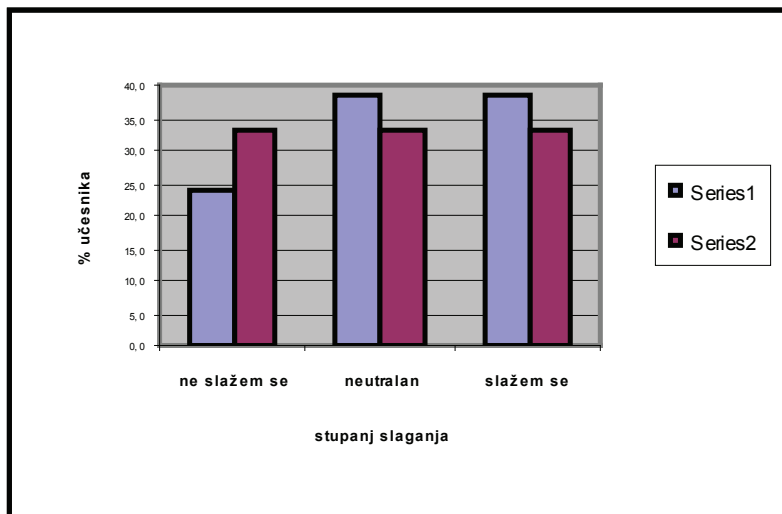
zakona i provedbe te u končanici od poštivanja prava srpske manjine. Taj stav se nije promijenio ni nakon deliberacije.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
4,80	5,04	- 0,23	no.sig; 0,38

Slika 11. Stavovi sudionika o tvrdnji: Zakon o dvojezičnosti zbog vrlo osjetljivog društvenog konteksta u Vukovaru treba odgoditi na duže vrijeme.

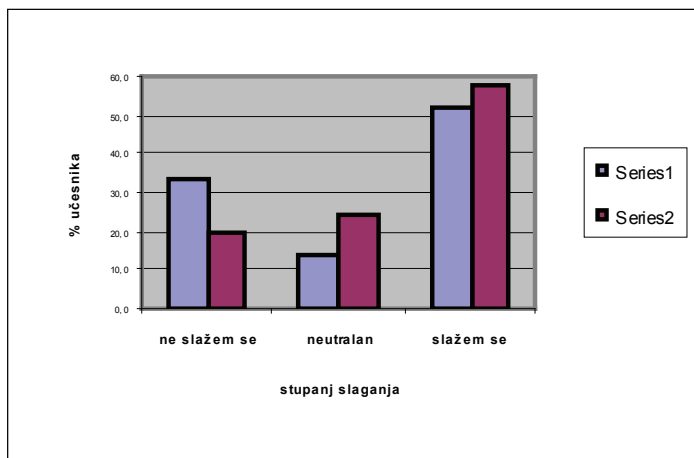
Ova tvrdnja nudi kompromisno rješenje na način da se uvođenje ćiriličnih natpisa prolongira i na taj način odgodi provođenje zakona i poštivanje prava srpske nacionalne manjine. Tako nešto manje od polovine anketiranih **(42%) ne pristaje na odgađanje provedbe zakona. Međutim, Taj broj se smanjio nakon deliberacije i to na 28%.**

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
5,52	4,90	0,61	no.sig; 0,14

Slika 12. Stavovi sudionika o tvrdnji: Mjesta koja su duboko traumatizirana treba svakako izuzeti od primjene zakona o dvojezičnosti.

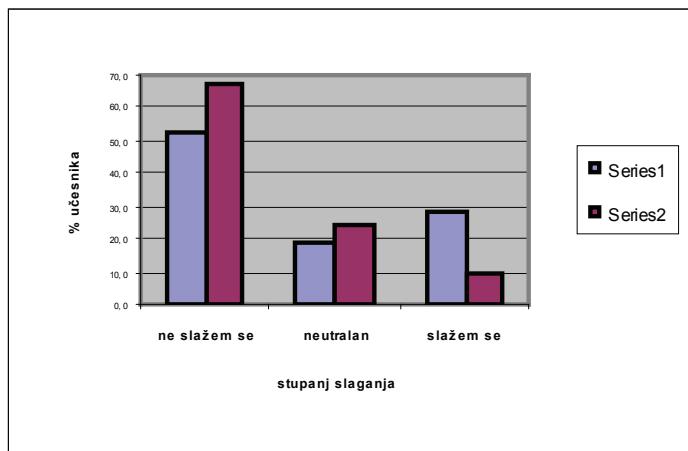
Očigledno je kako tvrdnje sa emocionalnim nabijenim riječima poput “duboko traumatizirana mjesta” djeluju na sudionike da se manjoj mjeri suglasni nego što je to kod tvrdnji koja je sadržajno slične.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
5,95	6,42	- 0,47	no.sig; 0,25

Slika 13. Stavovi sudionika o tvrdnji: Zakon je zakon pa tako i zakon o dvojezičnosti treba provesti bez obzira o kojem mjestu se radi.

S ovom tvrdnjom se također slaže većina sudionika, prvenstveno jer je formulirana na način da se inzistira na provođenju zakona što je sukladno prethodnim nalazima.

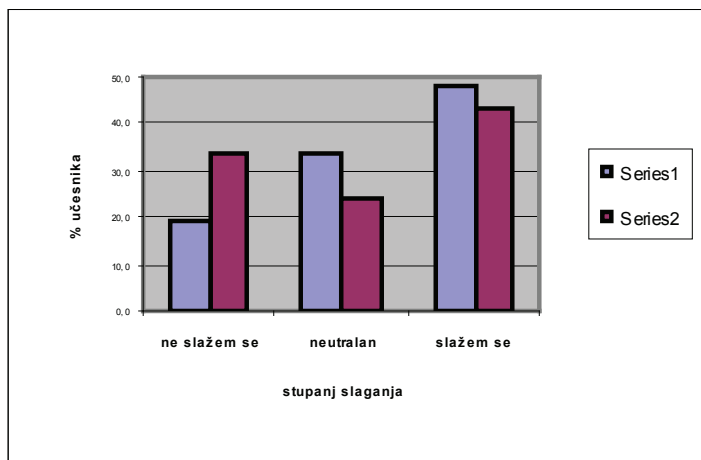

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
4,00	2,85	1,14	sig; 0,03

Slika 14. Stavovi sudionika o tvrdnji: Prihvatljivi su mi dvojezični natpisi na osobnim dokumentima, ali nikako ne na javnim mjestima.

Ova tvrdnja želi reducirati prava nacionalnih manjina i ponovno većina sudionika (T1: 52%; T2: 66%) se s navedenim ne slaže. Stavovi sudionika su se tijekom deliberacije značajno promijenili i kao što vidimo **trećina sudionika koja je pristajala da dvojezičnost bude na osobnim dokumentima, ali ne na javnim mjestima, se smanjila nakon skupa na desetinu sudionika.**

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
6,28	4,95	1,33	sig; 0,00

Slika 15. Stavovi sudionika o tvrdnji: Uvođenje ćirilica na javnim mjestima u Vukovaru samo će poremeti teško stećeni mir.

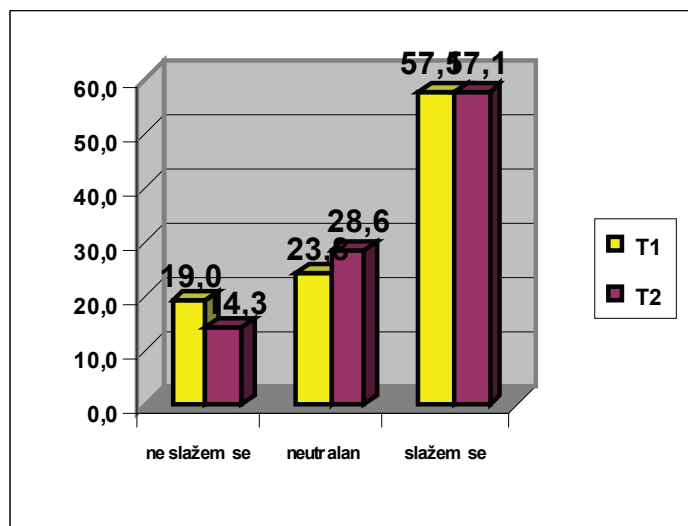
Navedena tvrdnja ne govori o stavu za i protiv uvođenje ćirilice koliko o socijalnim posljedicama. Dok su se sudionici prije deliberacije u znatnoj mjeri slagali ili imali dvojbe u svezi navedenog, **nakon deliberacije jedan dio** (T1: 19%; T2: 33%) **ne gleda tako “dramatično” na uvođenje ćirilice**. Ova promjena je statistički značajna.

Može se zaključiti da velika većina sudionika, gotovo dvije trećine, odobrava dvojezične natpise, kako za manjine općenito, tako i za srpsku nacionalnu manjinu te smatra da se zakon o dvojezičnosti treba provoditi. **Petina je prethodni rezervirani stav o ćirilničnim natpisima promijenila u pozitivan stav**. Odobravanje vrijedi i za Vukovar, kao *grad slučaj*. **Dio sudionika koji pristaje na ćirilne natpise u Vukovaru ipak se priklanja kompromisnom rješenju - da se navedeno treba odgoditi na duže vrijeme**. Prijedlog da bi pravo na ćirilicu i dvojezičnost trebalo ipak reducirati samo na osobne dokumente se tijekom deliberacije promijenilo na način da se u konačnici više sudionika usprotivilo tom smanjenju prava.

Također, nakon deliberacije sudionici su stekli uvjerenje da uvođenje ćirilice neće nužno poremetiti mir u Vukovaru.

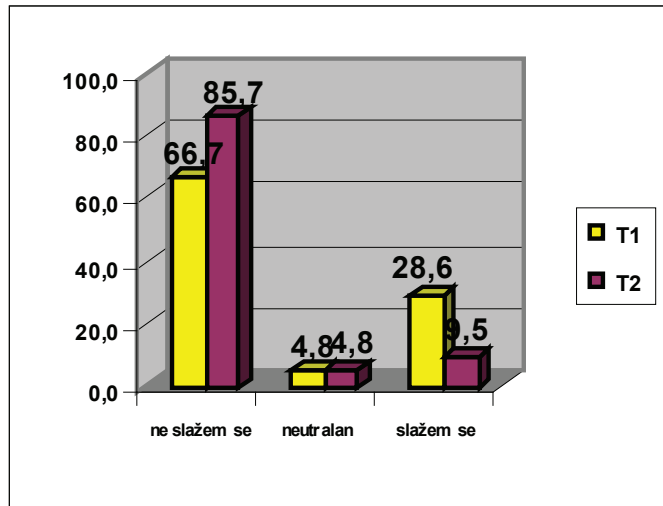
5.1.4. Stavovi o hrvatskom i srpskom jeziku i pismu

Kako pisma i jezici nose i određene društveno uvjetovane simbole i značenja, zanimalo nas je na koji način sudionici doživljavaju latinično i ćirilčno pismo te mogu li se subjektivna i nerijetko emocionalno zasićena značenja korigirati tijekom deliberativnog skupa. U tu svrhu konstruirane su četiri tvrdnje: dvije o ćirilici, a dvije o razlici između hrvatskog i srpskog jezika.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
6,38	6,14	0,23	no sig; 0,32

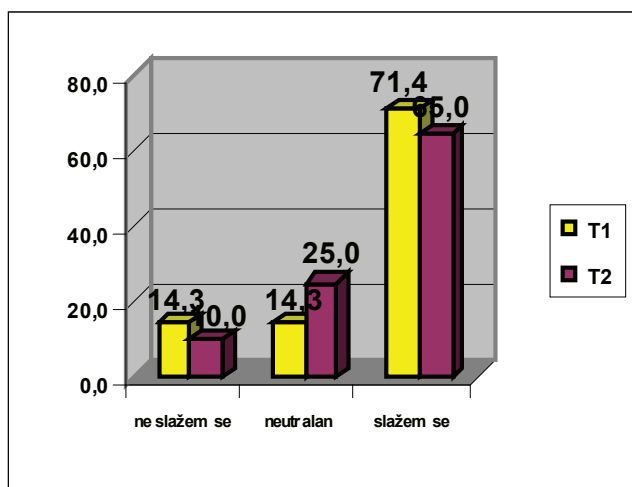
Slika 16. Stavovi sudionika o tvrdnji: Ćirilicu treba njegovati u hrvatskoj kulturi, ona je dio naše kulturne baštine.

(T1)	(T2)	T1 - T2	p
3,38	2,23	-1,14	sig; 0,01

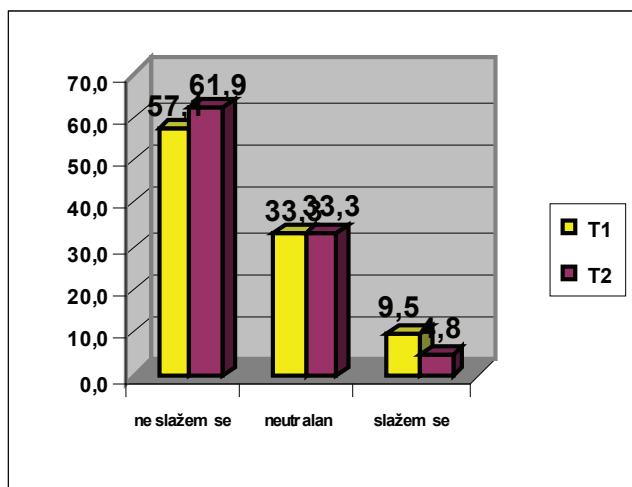
Slika 17. Stavovi sudionika o tvrdnji: Ćirilčno pismo simbolizira agresora na Hrvatsku.

Na prvu tvrdnju koja je vrijednosno pozitivno orijentirana u smislu da ćirilicu treba njegovati, znatan dio anketiranih ipak ima neutralan ili negativan stav. Detaljnijom analizom pokazuje se da su to isključivo pripadnici hrvatske nacionalnosti. Naravno, ne može se zaključiti o razlozima takvog stava. Iako na drugu tvrdnju koja je poprilično emocionalno zasićena u smislu da određeno pismo simbolizira agresora, ponovno prije deliberacije četvrtina sudionika, poglavito hrvatske nacionalnosti odobrava navedeno. Pretpostavljamo da je mnoštvo informacija o ćirilici kao dijela hrvatske i katoličke baštine utjecalo na promjenu stava kod ispunjavanja T2 upitnika. Promjena je statistički značajna.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
6,57	6,61	- 0,04	no sig; 0,47

Slika 18. Stavovi sudionika o tvrdnji: Hrvatski i srpski jezik su samo dva različita dijalekta istog jezika.

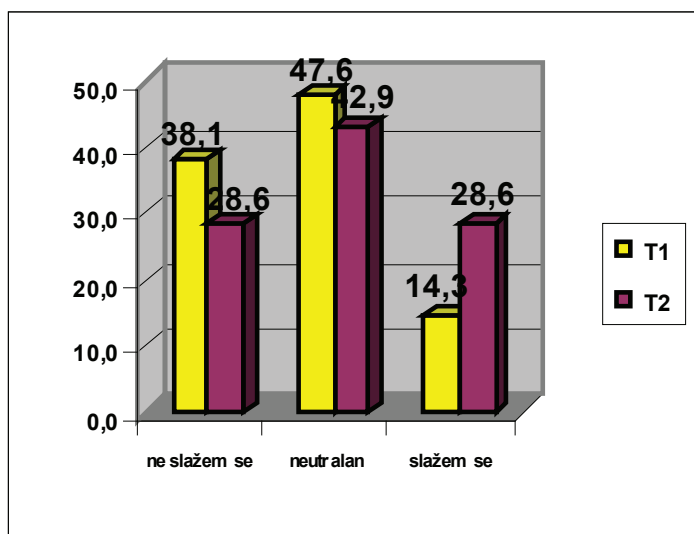
(T1)	(T2)	T1 – T2	P
3,14	2,85	0,28	no sig; 0,14

Slika 19. Stavovi sudionika o tvrdnji: Srpske filmove trebalo bi titlovati na hrvatski jezik.

Kroz druge dvije tvrdnje vidi se da znatan dio anketiranih doživljava hrvatski i srpski jezik kao identične jezike i smatra da, na komunikacijskoj razini, su toliko slični da nisu potrebni posebni prijevodi. Ipak manji dio sudionika tu zauzima neutralan dvojbena stav ili se ne slaže s navedenim. Navedeni stavovi se nisu promijenili tijekom deliberacije.

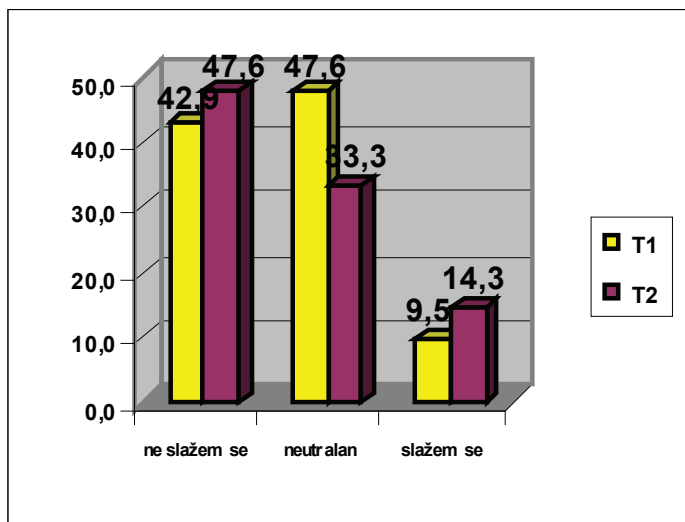
5.1.5. Stavovi o regulaciji prava nacionalnih manjina

Na kraju zanimalo nas je mišljenje sudionika o zakonskoj regulaciji prava manjina. Treba li to zagwarantirati ustavom ili su dostatne odluke lokalne zajednice te jesu li nužni još stroži kriteriji kako bi se ispunili uvjeti za ostvarivanje zakonskih prava.

(T1)	(T2)	T1 – T2	P
4,14	5,09	- 0,95	sig; 0,02

Slika 20. Stavovi sudionika o tvrdnji: Prava nacionalnih manjina ne bi trebala biti zagwarantirana Ustavom, dovoljne su odluke lokalne zajednice.

(T1)	(T2)	T1 – T2	p
3,76	4,33	- 0,57	no sig; 0,19

Slika 21. Stavovi sudionika o tvrdnji: Trebalo bi postrožiti kriterij po kojima nacionalne manjine dobivaju pojedina prava.

Stavovi o regulaciji prava odlukama lokalne zajednice su se statistički značajno promijenili (T1=4,14; T2=5,09) u smjeru slaganja da iste treba prepustiti zajednici. Na drugo pitanje, polovina sudionika smatra da nisu potrebni stroži kriteriji i ta ocjena se nije značajno promijenila u T2.

5.2. Stupanj informiranosti sudionika prije i nakon deliberacije

Ovim dijelom istraživanja mjerio se stupanj promjene informiranosti sudionika o pojedinim temama povezanim s nacionalnim manjinama i njihovim pravima. Sudionici su testirani prije (T1) i nakon deliberacije (T2), a test se sastojao od petnaest pitanja. Stupanj informiranosti ispitanika je rezultat sumiranja broja točnih odgovora, bez ponderiranja "lakih" i "teških" čestica tako da rezultat teorijski može varirati u intervalu 0–15. Netočni odgovori i odgovor "nisam upoznat/a" su rekodirani u jedinstvenu kategoriju odgovora.

Na testu T1 (prije deliberacije) najmanji broj točnih odgovora je bio 2/15 dok na T2 3/15. Maksimalni broj točnih odgovora na T1 je bilo 16/15 dok na T2 18/15. Prosječan broj točnih odgovorana T1 je 4,42 dok na T2 je to 5,42.

Razlika sudionika u informiranosti/znanju o temama vezanima uz nacionalne manjine je statistički značajna ($p=0,01$).

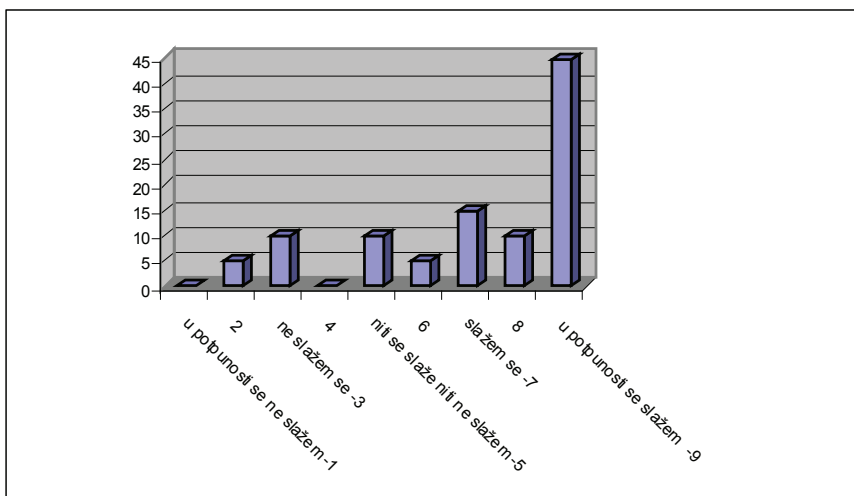
Analiza pokazuje da su najveći pomaci u informiranosti sudionika na temama koje su u većoj mjeri raspravljane na samom skupu poput tema o dvojezičnim natpisima ili o potrebnom minimalnom broju pripadnika nacionalne manjine za primjenu zakona o dvojezičnosti.

Zaključujemo kako se stupanj informiranosti značajno promijenio.

5.3. Evaluacija skupa od strane sudionika

Deliberativni skup je uspješno organiziran pod uvjetom da svi sudionici imaju jednake mogućnosti da iznesu svoja stajališta o pojedinim temama, da to zaista iskoriste, da nitko ne dominira u diskusijama (posebice to vrijedi za male skupine), da budu prezentirana različita pa i suprotstavljena mišljenja o pojedinim temama, da postoji uravnotežena argumentacija te da sudionici u konačnici bolje razumiju suprotna stajališta. Nadalje, pretpostavka kvalitetnih plenarnih sastanaka su i kompetentni gosti – eksperti. Evaluacija skupa je provedena prema navedenim obilježjima.

Sva tri pitanja o moderatorima ukazuju da su isti dobro obavili svoju ulogu na skupu, omogućili svima da iznesu svoje mišljenje, nisu iznosili svoje stavove te su sudionici uglavnom procijenili kako su se moderatori brinuli da i suprotna mišljenja budu iznesena na diskusijama.

Slika 22. Frekvencije: Sada bolje razumijem ljude koji imaju stajališta koja su suprotna od mojih.

Najveće raspršenje odgovora nalazimo u procjeni kompetentnosti gostujućih stručnjaka ($x=5,4$, $\sigma =2,37$) ali postoji vrlo pozitivno mišljenje o tome da sada bolje razumiju tuđa suprotstavljena mišljenja ($x=7,1$, $\sigma =2,33$; slika: 22) što i jest svrha deliberacije.

6. Zaključci i preporuke

Istraživanjem se mjerio stupanj promjene stavova i informiranosti kod sudionika deliberativnog skupa. Nalazi ukazuju na sljedeće:

- Stavovi sudionika o nacionalnim manjinama se nisu značajno promijenili; postoji naglašen pozitivan stav. Etnička distanca spram pojedinih manjinskih skupina (primjerice Roma) je također stabilna.
- Procjenjujući stupanj poštivanja prava nacionalnih manjina, sudionici iskazuju osrednje zadovoljstvo prije, kao i nakon deliberacije. Idenično vrijedi i za postojeću zakonsku regulativu prava manjina.
- Tijekom deliberacije promijenjena je percepcija sudionika o položaju nacionalnih manjina u zadnjih par godina u smjeru da više sudionika smatra da se položaj poboljšao.
- Velika većina ne smatra da su pripadnici srpske nacionalnosti građani drugog reda i to je mišljenje ostalo i nakon skupa nepromijenjeno i stabilno.
- Početno demokratsko ozračje o tome da bi svim nacionalnim manjinama neovisno o udjelu u populaciji trebalo osigurati političke predstavnike se nakon deliberativnog skupa promijenilo u smjeru odustajanja od navedenog. Idenično vrijedi i za naglašenija prava talijanske manjine. Dio sudionika je očigledno prihvatio politički realitet koji ne može udovoljiti svim nacionalnim manjinama.
- Stavovi o dvojezičnosti su stabilni i nisu se mijenjali tijekom deliberacije. Većina odobrava uvođenje dvojezičnih natpisa kako je zakonom određeno.
- **Većina ispitanika odobrava uvođenje ćirilice u Vukovaru i taj stav se nije promijenio tijekom deliberacije. Dio sudionika koji odobravaju uvođenje ćirilice ipak se priklanja kompromisnom rješenju da se navedeno odgodi na duže vrijeme.**

- Prijedlog da bi pravo na ćirilicu i dvojezićnost trebalo reducirati samo na osobne dokumente se tijekom deliberacije promijenio na naćin da se u konaćnici joć veći broj sudionika protivi navedenom.
- Nakon deliberacije sudionici su se u joć većoj mjeri priklonili stavu da uvođenje ćirilice neće nućno poremetiti mir u Vukovaru.
- Postoji stabilna većina koja smatra da je ćirilica vrijedna hrvatska kulturna baćtina te da su hrvatski i srpski jezici slićni jezici. Navedeni stavovi se nisu promijenili tijekom odrćžavanja skupa.
- Nakon deliberacije joć je izraćeniji stav da ćirilica ne simbolizira agresiju na Hrvatsku.
- Sudionici su se nakon deliberacije u većoj mjeri priklonili mićljenju da nacionalna prava manjina treba regulirati odlukama lokalne zajednice.
- U osnovi sudionici skupa se ne slaću da bi trebalo pooćtriti kriterije nacionalnim manjinama kako bi ostvarile svoja prava.
- Stupanj informiranosti o nacionalnim manjinama i njihovim pravima se znaćajno povećao nakon deliberacije.

Problem koji se mora istaknuti, a s kojim su se organizatorice susrele, je nevoljkost stručnjaka koji bi objasnili protivljenje uvođjenja dvopisмениh ploća u ovom trenutku u Vukovaru. Uglavnom su odbijenice stizale s opravdanjem da „ćirilica i manjinska prava nisu vaćna tema te da su voljni sudjelovati na drugim pitanjima vaćnijima za život ljudi u Hrvatskoj“. Ali, ako je to slućaj i istina, kako je moguće da se bać ova tema zadrćala toliko dugo u srediću pozornosti hrvatske javnosti te da su se tolike emocije, prijepori i sukobi događali upravo oko ovog pitanja? Źao nam je što su propustili priliku obrazloćiti svoje stavove i osjećanja u moderiranoj raspravi kakvih zasigurno manjka u Hrvatskoj, osobito oko tema o kojima se raspravlja i u emotivno povićenim tonovima, ćime se umanjuje prilika za konstruktivno izlaganje svih strana.

Također, primjećeno je da su sudionici na deliberaciji imali drugačiju retoriku i diskurs u malim grupama nego u plenumu, što su potvrdili i moderatori i organizatorice koje su pratile rad malih grupa. Naime, u malim grupama su sudionici bili skloni radikalnijim stavovima nego u plenumu, što dovodi do zaključka da se sigurnije osjećaju u maloj grupi.

Primjećeno je da ne postoji međumanjinska solidarnost – pripadnici manjina imaju saznanja o problemima samo svoje manjinske skupine, a neka prava koja imaju sami smatraju da ne bi trebale imati ostale manjine „zbog različitih položaja ili povijesnih uloga“. Općenito sudionici rijetko poznaju, imaju za članove obitelji ili se druže s osobama koji su drugačije nacionalnosti od njih.

Dio pripadnika manjina „ne žele biti manjine, već dio većinskog naroda“ (nekoliko ih je to reklo tokom rada u malim grupama) te također smatraju da manjine u RH ne trebaju imati nikakva posebna prava. Dobar dio je rekao i da njima osobno prava ne trebaju ili ih ni ne koriste, no ustvrđeno je i kako nisu bili informirani o pravima koja imaju. U svakom slučaju, tragično je da se pripadnici manjina ne osjećaju ugodno u svojoj koži i žele biti prihvaćeni i poštovani od društva pod cijenu asimilacije. To je dokaz polariziranosti i ekstremizacije u Hrvatskoj, gdje se očito zbog prava manjina dešavaju sukobi i podjele, a ne integracija.

Pitanje manjina i manjinskih prava u Hrvatskoj zakonodavno je odavno riješeno i postoje tijela za provođenje zakona koji se specifično tiču nacionalnih manjina. No stvaran društveni kontekst kada pričamo o ovoj temi je i podjela na „stare“ i „nove“ manjine. Stare, koje manjinski identitet i status 'njeguju' još iz razdoblja SFRJ te nisu opterećene posljednjim sukobima iz razdoblja 1990-ih (mađari, talijani), za razliku od srpske nacionalne manjine koja jest opterećena, ili pak kontinuirano teške pozicije romske manjine.

Rezultati istraživanja agencije Target pokazuju veliki uspjeh deliberativnih rasprava – prvenstveno se to očituje u značajno boljoj informiranosti sudionika, ali i u približavanju stavova. Analiza pokazuje da su najveći pomaci u informiranosti sudionika na temama koje su u većoj mjeri raspravljane na samom skupu poput tema o dvojezičnim natpisima ili o potrebnom minimalnom broju pripadnika nacionalne manjine za primjenu zakona o dvojezičnosti. **Stavovi sudionika ispitivani prije i nakon deliberacije su svakako indikativni i mogu služiti kao poruka za donositelje političkih odluka i krojitelje zakona.**

Valja navesti i nekoliko problema koje su sutručnjaci naveli:

- Milorad Pupovac je objasnio da zastupnici osjećaju kako moraju zastupati samo svoju nacionalnu manjinu, iako su oni birani kako bi predstavljali sve nacionalne manjine. Međutim, često za to nemaju dovoljno vremena.
- Snježana Vasiljević je podsjetila da je rasprava o manjinskim pravima zapravo rasprava o temeljnim ljudskim pravima, koja se nikako ne smiju dovoditi u pitanje.
- Ljubomir Mikić se osvrnuo na to i objasnio kako su ljudska prava uglavnom individualna prava, ali postoje neka prava koja individua ne može koristiti – školovanje, jezik i pismo su prava koja imaju kolektivni element i mogu se samo tako koristiti.
- Hrvoje Klasić i Peđa Grbin su poručili kako rasprava o manjinskim pravima nije manje vrijedna ili manje potrebna od bilo koje druge rasprave. Ne treba zanemariti manjinska prava ili raspravu o istima zbog drugih problema. Povijest je puna primjera eksalacije problema koji su se činili nebitnima.
- Vladimir Iljković je dao raspravi lokalni kontekst objasnivši kako je Vukovar grad socijalni slučaj. Bitan je za hrvatsku i srpsku političku elitu, žele ga držati kao geto i kad im treba potpiniti vatricu, žele biti kontrolori situacije.

- **Ljubomir Mikić i Hrvoje Klasić su za kraj poručili građanima da narod nije i ne smije biti aboliran. Politička elita nije sebe sama izabrala. Narod ima puno mogućnosti, ali radije će biti na Facebooku. Podrška vladajućih može imati težinu, ali sami građani moraju prihvatiti i razumjeti odgovornost u procesu. Zadnja događanja ne pridonose tome. Svatko nosi svoj dio odgovornosti.**

Nakon deliberativne rasprave organizatorice su održale i jedan okrugli stol u veljači u Pazinu, uz partnerstvo sa Istarskom županijom. Na okruglom stolu su govorili predstavnici nekoliko udruga koji se u Istarskoj i Primorsko-goranskoj županiji bave manjinama, te istarska dožupanica Viviana Benussi. Ponovno je kao najveći problem isplivala ekstremna desnica, pozivanje na diskriminaciju i agresivni, gotovo militaristički stavovi koji se pojavljuju u javnom diskursu zemlje, a nitko ih se ne usudi preispitivati, jer se tako i sam izlaže napadima. Nakon ulaska zemlje u EU i zatvaranja poglavlja 23, ističe Milan Eraković – predsjednik Vijeća srpske nacionalne manjine PGŽ i Rijeke, manjinska se prava kontinuirano smanjuju. „*Emocije homogeniziraju politiku, a to posebno utječe na manjinska prava*“ – objasnio je Milan. Velika kritika usmjerena je i prema Vijećima nacionalnih manjina, no nije krivnja samo na njima koliko i na lošim uvjetima s kojima se susreću – od nedostatka prostora, do nedostatka financijskih sredstava ili manjka legitimnosti. U poboljšanju stanja na terenu, slažu se svi prisutni, mogu pomoći nevladine organizacije i europski fondovi, ali najviše ipak mora raditi i ulagati Vlada RH jer ima najveće kapacitete – ljudske i financijske.

Oko problema ćirilice pak zaključiti možemo samo u smjeru u kojem je nekoliko javnih ličnosti već pričalo o Vukovaru – da su ekscesi tek naznaka da se kako u tom gradu, tako i na drugim područjima s iskustvom izrazitog nasilja i podjela, ne radi na način da se kontinuirano ukazuje na potrebe za stalnom psihološkom podrškom vojnim i civilnim žrtvama rata, za raspravama, dijalogom, rješenjem konkretnih pitanja (pitanje potrage za i dalje nestalim osobama se često spominjalo u raspravi kao prepreke za kvalitetniji suživot nekad suprotstavljenih strana u ratu), zatim tu je i

širi kontekst ekonomski potpuno upropaštenog i unazađenog kraja, te šire ekonomske krize koja svakako odmaže onome što se često naziva „normalizacijom života“. Možemo se samo nadati da rasprave poput ove daju podršku razvijanju atmosfere u kojoj će se i o pitanjima o kojima postoje velika neslaganja moći konstruktivno, ili barem konstruktivnije razgovarati.

Više o deliberaciji:

www.cms.hr/deliberacija

Organizatorice i autorice iz Centra za mirovne studije:

Ela Narandža

ela.narandja@cms.hr

Petra Jurlina

petra.jurlina@cms.hr

Mirjana Mikić Zeitoun

mirjana.mikic@cms.hr

EUROPSKA UNIJA
ULAGANJE U BUDUĆNOST

Projekt "Neka se i glas građana čuje"

Projekt je sufinancirala Europska unija u sklopu Europskog socijalnog fonda
Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

EUROPSKA UNIJA
ULAGANJE U BUDUĆNOST

ESF
RAZVOJ
LJUDSKIH
POTENCIJALA

STRUKTURNI I INVESTICIJSKI
FONDVI

Projekt "Neka se i glas građana čuje"

Projekt je sufinansirala Europska unija u sklopu Europskog socijalnog fonda
Projekt sufinansira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske

CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE